

Univerzita Hradec Králové
Pedagogická fakulta
Katedra kulturních a náboženských studií

**Možnosti a limity ve spolupráci mezi Čechy a Němci na
Broumovsku**

Bakalářská práce

Autor: Petra Maryšková
Studijní program: B 7507 Specializace v pedagogice
Studijní obor: Transkulturní komunikace
Vedoucí práce: ThLic. Petr František Burda, Th.D.

Hradec Králové, 2016

Zadání bakalářské práce

Autor:	Petra Maryšková
Studium:	P121342
Studijní program:	B7507 Specializace v pedagogice
Studijní obor:	Transkulturní komunikace
Název bakalářské práce:	Možnosti a limity ve spolupráci mezi Čechy a Němci na Broumovsku
Název bakalářské práce AJ:	Possibilities and limits of cooperation between Czechs and Germans in region Broumovsko

Cíl, metody, literatura, předpoklady:

Práce se zabývá tematikou vzájemných vztahů mezi Čechy a Němci v regionu Broumovsko ve 20. století. Zaměřuje se na fenomén spolupráce mezi Čechy a Němci, jejich problematickou stránku a proměnu pohledu jedněch na druhé. Práce vychází z dynamického pojetí kultury a za tímto účelem využívá kulturní teorii konstrukce sociální reality. Cílem práce je poskytnout perspektivy rozvoje vzájemné spolupráce na základě identifikace kulturních mechanismů, které zde probíhaly v nedávné historii.

Anotace:

Práce se zabývá tematikou vzájemných vztahů mezi Čechy a Němci v regionu Broumovsko ve 20. století. Zaměřuje se na fenomén spolupráce mezi Čechy a Němci, jejich problematickou stránku a proměnu pohledu jedněch na druhé. Práce vychází z dynamického pojetí kultury a za tímto účelem využívá kulturní teorii konstrukce sociální reality. Cílem práce je poskytnout perspektivy rozvoje vzájemné spolupráce na základě identifikace kulturních mechanismů, které zde probíhaly v nedávné historii.

Garantující pracoviště: Katedra kulturních a náboženských studií,
Pedagogická fakulta

Vedoucí práce: ThLic. Petr František Burda, Th.D.

Oponent: Mgr. et Mgr. Petr Mikoška, Ph.D.

Datum zadání závěrečné práce: 20.2.2014

Prohlášení

Prohlašuji, že svou bakalářskou práci „Možnosti a limity ve spolupráci mezi Čechy a Němci na Broumovsku“ jsem vypracovala samostatně pod vedením vedoucího bakalářské práce a s použitím odborné literatury a dalších informačních zdrojů, které jsou citovány v práci a uvedeny v seznamu literatury na konci práce. Jako autorka uvedené práce dále prohlašuji, že jsem v souvislosti s jejím vytvořením neporušila autorská práva třetích osob.

V Hradci Králové dne 22. 3. 2016

.....

Poděkování

Ráda bych touto cestou poděkovala ThLic. Petr Františkovi Burdovi, Th.D. za odborné vedení a cenné rady při zpracování bakalářské práce. V neposlední řadě mé díky patří i Petru Bergmannovi, Antonimu Matuszkiewiczovi za pomoc při zjišťování informací a zodpovězení mých otázek k tématu.

Anotace

MARYŠKOVÁ, PETRA. *Možnosti a limity ve spolupráci mezi Čechy a Němci na Broumovsku*. Hradec Králové: Pedagogická fakulta Univerzity Hradec Králové, 2016, s. 43. Bakalářská práce.

Práce se zabývá tematikou vzájemných vztahů mezi Čechy a Němci v regionu Broumovsko ve 20. století. Zaměřuje se na fenomén spolupráce mezi Čechy a Němci, jejich problematickou stránku a proměnu pohledu jedněch na druhé. Práce vychází z dynamického pojetí kultury a za tímto účelem využívá kulturní teorii konstrukce sociální reality. Cílem práce je poskytnout perspektivy rozvoje vzájemné spolupráce na základě identifikace kulturních mechanismů, které zde probíhaly v nedávné historii.

Klíčová slova: konstrukce reality, Češi, Němci, Broumovsko, odsun

Annotation

MARYŠKOVÁ, PETRA. *Possibilities and limits of cooperation between Czechs and Germans in region Broumovsko*. Hradec Králové : Faculty of Education, University of Hradec Králové, 2016, pp. 43. Bachelor Degree Thesis.

The bachelor's thesis deals with the theme of relations between Czech and Germans in the 20th century in region Broumovsko. It focuses on the problematic side of these relations, on cooperation between them and the changing view of each other. The thesis is based on dynamic conception of culture. For that purpose it uses cultural theory of construction of social reality. The aim is to show perspectives of cooperation between them. This is based on identification of cultural mechanisms, which took place in the recent history.

Keywords: construction of reality, Czechs, Germans, region Broumovsko, expulsion of Germans

Obsah

1. Úvod	1
1.1 Cíle, výzkumné otázky práce a hypotézy	1
1.2 Metodologické východisko.....	3
1.2.1 Teorie sociální konstrukce reality podle Bergera a Luckmanna	3
1.2.2 Teorie sociální konstrukce reality podle Jiřího Kabele	6
1.2.3 Utváření reality- kolektivní paměť	8
2. Utváření transnacionálních sítí.....	11
3. Počátky soužití mezi Čechy a Němci na Broumovsku	14
3.1 Původní osídlení.....	15
3.2 První kontakt českého a německého živilu	15
3.3 Shrnutí.....	18
4. Eskalace napětí mezi Čechy a Němci	19
4.1 Proces nacionalizace a utváření identity	19
4.2 Období první republiky	21
4.3 Meziválečné období	23
4.4 Shrnutí.....	26
5. Broumovsko po 2. světové válce.....	27
5.1 Shrnutí.....	30
6. Současná situace na Broumovsku.....	32
7. Závěr	39
7.1 Transkulturní reflexe.....	41

1. Úvod

Téma bakalářské práce, zabývající se vztahy mezi Čechy a Němci, jsem si vybrala z několika důvodů. Kromě zájmu o problematiku je tím hlavním důvodem, podle mého názoru, nedostatečný zájem o spolupráci ze strany české veřejnosti. Pokud se hovoří, nebo píše o spolupráci mezi Čechy a Němci, vše je většinou zaměřeno na ekonomickou stránku nebo politickou. Je však zásadní, že se zapomíná na kulturní stránku více než šesti set letého soužití těchto národnostních skupin na českém území. Ráda bych také zmínila fakt, že česko-německé vztahy jsou především spojovány s 20. stoletím a událostmi, které je do velké míry poznamenaly. Z tohoto důvodu bych ráda poukázala na vývoj vztahů a následnou možnost spolupráce, která v určité podobě fungovala a která je málo zmiňovaným tématem.

Bakalářská práce je zaměřena na Broumovsko, region, který lze označit za problematický na základě vztahů Čechů a Němců. Zároveň je Broumovsko oblastí, kde je spolupráce velmi ožehavou otázkou, vyvolávající rozporuplné pocity mezi obyvateli.

Práce je psána v množném čísle, neboť se na jejím vzniku podíleli kromě vedoucího práce také další lidé. Do práce přispěli svými postřehy a poznatky k tématu a pomohli mi s pochopením problematiky.

1.1 Cíle, výzkumné otázky práce a hypotézy

Bakalářská práce s názvem Možnosti a limity spolupráce mezi Čechy a Němci na Broumovsku, se zabývá vztahy mezi těmito národnostními skupinami. Důraz je kladen především na problematickou stránku těchto vztahů a proměnu pohledu jedněch na druhé během historického vývoje oblasti.

Hlavním cílem práce je ukázat rozvoj spolupráce mezi nimi na základě kulturních mechanismů, které probíhaly v nedávné historii a ovlivnily dnešní pohled na situaci. K dosažení hlavního cíle je potřeba dílčích cílů, z kterých budeme vycházet pro objasnění hlavního cíle práce. Pro práci jsem zvolila tři dílčí cíle:

1. vysvětlit vývoj česko- německých vztahů v dané oblasti na základě historických událostí především 20. století, které situaci poznamenaly a ve velké míře ovlivnily
2. ukázat možnosti spolupráce na konkrétních příkladech
3. ukázat, zda spolupráce mezi Čechy a Němci funguje nebo nefunguje

Zda se podaří cíle splnit, shrneme v závěru práce. Z hlavního cíle a dílčích cílů vycházejí výzkumné otázky, na které se budeme snažit najít odpověď.

Základní výzkumné otázky mohou znít následovně:

1. Jak ovlivnily události nedávné historie vztahy mezi Čechy a Němci?
2. Jaké jsou vztahy mezi Čechy a Němci v současné době v regionu?
3. Napomohly některé věci k rozvoji spolupráce, nebo došlo k negativním postojům jedněch k druhým?
4. Je otázka spolupráce dlouhodobějším konceptem, nebo je to záležitost jedné generace?
5. Lze najít navzdory historii reálné příklady spolupráce?

Tyto výzkumné otázky jsou zdrojem hypotéz, které se snažíme na závěr verifikovat, nebo falzifikovat. **Hypotézy** zní:

1. Odsun německé menšiny po 2. světové válce znamenal zásadním způsobem vzájemné vnímání Čechů a Němců.
2. V některých případech je otázka spolupráce úspěšná a funkční.
3. Ačkoliv události 20. století ovlivnily současnou situaci v regionu, můžeme zde najít pokusy o interkulturní komunikaci.

1.2 Metodologické východisko

Jako metodologické východisko je pro bakalářskou práci použita teorie sociální konstrukce reality. Tato teorie vychází ze dvou stěžejní prací-práce Petera I. Bergera a Thomase Luckmanna s názvem *Sociální konstrukce reality. Pojednání o sociologii vědění* a z práce Jiřího Kabele *Přerody-principy sociálního konstruování*.

1.2.1 Teorie sociální konstrukce reality podle Bergera a Luckmanna

Teorie sociální konstrukce reality se zabývá procesem, který napomáhá vytváření reality. Klíčovými pojmy pro pochopení konstrukce reality jsou realita a vědění. Realitu chápou Berger s Luckmannem jako „vlastnost náležící jevům, kterým přisuzujeme existenci nezávislou na naší vůli“ a vědění jako „jistotu, že tyto jevy jsou skutečné a jsou nositeli určitých vlastností“.¹ Realita je spojována s jevy, které jsou pro člověka důležité a jsou neodmyslitelnou součástí reality.² Berger s Luckmannem se snaží ukázat realitu každodenního života, neboli také vědění. To se odráží v našem běžném chování.

Podle Bergera a Luckmanna se svět skládá z velkého množství realit, přičemž jedna z nich působí na naše vědomí nejvýrazněji. Tuto realitu nazývají realitou par excellence, realitou každodenního života. Realitu každodenního života vnímá jedinec jako uspořádanou, což je způsobeno jevy, které jsou její součástí. Tyto jevy jsou uspořádány do vzorců, které nejsou závislé na našem vnímání.³ Důležité je, že realitu par excellence nemůžeme ignorovat, vyvíjí se v prostoru a čase. Sociálně konstruované reality existují dvojího typu- subjektivní a objektivní- a mezi nimi je dialektický vztah. Proces vytváření reality můžeme ukázat na třech procesech, díky nimž je konstruování reality umožněno- tedy proces externalizace, objektivace a internalizace.

¹ BERGER, P.; LUCKMANN, T. *Sociální konstrukce reality: Pojednání o sociologii vědění*. Praha: Centrum pro studium demokracie a kultury, 1999, s. 9.

² Srov. BERGER, P.; LUCKMANN, T. *Sociální konstrukce reality: Pojednání o sociologii vědění*. Praha: Centrum pro studium demokracie a kultury, 1999, s. 9.

³ Srov. BERGER, P.; LUCKMANN, T. *Sociální konstrukce reality: Pojednání o sociologii vědění*. Praha: Centrum pro studium demokracie a kultury, 1999, s. 11.

Proces vytváření reality a vztah mezi těmito složkami lze zjednodušeně ukázat na následujících tezích: „Společnost je výtvořem člověka. Společnost je objektivní realitou. Člověk je výtvořem společnosti.“ Cílem externalizace je neustálá projekce jedince, jeho původních významů, do reality. Externalizací svého vlastního já do reality si jedinec tuto realitu modifikuje a konstruuje tak sociální řád. Podle Kabeleho se člověk skrze všechny tyto procesy snaží překonat neurčitost dění a tomuto dění porozumět tím, že mu přiřazuje významy. Tento proces přiřazování významu je zároveň podstatou konstrukce sociální reality.

Pomocí institucionalizace se dění utváří v „bezproblémových“ situacích, pokud je tak můžeme nazvat. To je způsobeno tím, že historické příběhy jsou brány jako něco samozřejmého. Institucionalizaci lze chápat jako způsob konstruování sociální reality, který oponuje i zároveň doplňuje narativizaci.

Institucionalizaci lze definovat následovně: „Institucionalizace je proces sociálního konstruování institucí. Vtiskává řádnost (očekávanou pravidelnost) sociálním světům tím, že prosazuje užívání pravidel hry anebo uzavírání zjednatelných dohod. Jejím produktem je konkrétní režim jako postupně vyvinutá časoprostorová koexistence lidí a institucí.“⁴ Je nutno dodat, že pojem instituce má dva různé výklady. Prvním možným výkladem jsou instituce jakožto skupiny, sdružení, společenství, organizace a tak dále. Druhým možným chápáním je souhrn praktik, které jsou vlastní individuálním a kolektivním osobám.⁵

Veškerá lidská činnost podléhá tzv. habitualizaci, což je proces, během kterého se opakovaná činnost proměňuje ve schéma nebo vzorec. Habitualizace se tak stává základem institucionalizace. Jak už bylo zmíněno, institucionalizace a počátek instituce začíná procesem habitualizace, nebo také reciproční typizace. V procesu **habitualizace** se utváří vzorce chování a modelové situace, kde lze daný vzorec chování uplatnit. Daný vzorec se pak objeví v určité situaci a jedinec ho bez velké námahy napodobí, stejným způsobem.⁶

Dochází k posunu od toho, jak danou věc děláme, ke způsobu, jak se to dělá. Proto původní tvůrci potřebují legitimizaci, aby mohly instituce dále předat. Přičemž se s ní i nadále identifikují.

⁴ KABELE, J. *Přerody: principy sociálního konstruování*. Praha: Karolinum, 1998, s. 367.

⁵ Srov. KABELE, J. *Přerody: principy sociálního konstruování*. Praha: Karolinum, 1998, s. 202.

⁶ Srov. BERGER, P. L.; LUCKMANN, T. *Sociální konstrukce reality. Pojednání o sociologii vědění*. Praha: Centrum pro studium demokracie a kultury, 1999, s. 81-93.

Legitimizace se odehrává také v rámci dialektického vztahu subjektivní a objektivní reality, který se odehrává především na jazykové úrovni.⁷

Legitimizaci, jakožto zastřešující proces dialektického vztahu mezi subjektivní a objektivní realitou, můžeme popsat jako druhotnou objektivaci významů. To znamená, že legitimizace vytváří nové významy, které slouží k tomu, abychom integrovali významy, jež byly utvořeny v jednotlivých etapách institucionalizace. Cílem „legitimizátorů“ je integrace významů, která se skládá z dvou rovin- horizontální úrovně a vertikální úrovně. Na horizontální úrovni dochází k tomu, že je spojen celý institucionální řád s jedinci. Jinými slovy, institucionální řád by měl mít stejný význam pro lidi, jenž se podílejí na procesu institucionalizace a jeho etapách. Na vertikální úrovni zasahuje do celkového průběhu života jedinců.

Stejně jako institucionalizace, i legitimizace se skládá z několika etap, které se mohou překrývat. První úroveň legitimizace se týká jazyka jako takového. Během této úrovně dochází k zabudování základních pojmů legitimizace do slovní zásoby jedinců. Druhá úroveň zahrnuje teoretické předpoklady v jejich základní podobě, pracuje se schémata, které popisují vztah mezi soubory s objektivním významem jako například legendy, přísloví nebo dokonce pohádky. Třetí úroveň se skládá z teorií, které legitimují určitou institucionální oblast na základě souboru vědění. Takovéto legitimizace jsou složité a svěřeny specialistům. Poslední, čtvrtá část je tvořena symbolickými světy. Symbolické světy chápeme jako podklad pro veškeré společensky objektivované a reálné významy. Funkcí symbolických světů je integrovat realitu mezních situací do reality každodenního světa. Tím nám umožňují uspořádat jednotlivé etapy života, zastřešují institucionální řád i jedincův život; vytyčují hranice sociální reality, nebo dokonce uspořádávají historii.⁸

⁷ Srov. BERGER, P. L.; LUCKMANN, T. Sociální konstrukce reality. Pojednání o sociologii vědění. Praha: Centrum pro studium demokracie a kultury, 1999, s. 93.

⁸ TAMTÉŽ

1.2.2 Teorie sociální konstrukce reality podle Jiřího Kabele

Jiří Kabele do pojetí teorie sociální konstrukce, jak ji Peter Berger a Thomas Luckmann vytvořili, přidal i další procesy, které se na konstrukci reality podílí. Těmito procesy jsou semiotizace, biografie, historie a argumentace.

Pro semiotizaci je důležitým prvkem řeč. Řeč sama o sobě je nástrojem pro zurčítování dění. Mezi její vlastnosti patří neurčitost, ohebnost a přizpůsobivost pojmů, což jí dělá nástrojem, jak z neurčitého dění učinit zurčité dění. Jedinec se snaží zorientovat ve světě dění a porozumět mu. To je způsobeno faktem, že jedinec je jeho součástí. Dění samo o sobě je neurčené, proto aby se stalo určitým, musí do něj aktéři vnést porozumění. Daným porozuměním by měli jedinci správně jednat, aby uspokojili své touhy. To v praxi znamená, že existuje více způsobů zurčitého dění a jedinec si musí vybrat správně.⁹

Semiotizace dění je mnohvrstevnaté úsilí o porozumění, určování, co se děje kolem a jaký má člověk prostor při ovlivňování dění. Člověk koordinuje skrze porozumění okolní dění s proudy vědomí účastníků, jejich komunikací a jednáním, čímž vnáší do dění větší určitost, dělá ho přehlednou, a následně intersubjektivním a intrasubjektivním.¹⁰ Semiotizace je výsledkem úsilí jednotlivců, účastníků dění, a sama je také svébytným sociálním děním. Semiotizace je svázaná s komunikací a interakcí se světem, což znamená, že člověk reaguje na vybrané podněty, aby mohl efektivně zurčítovat svět.¹¹ Tím, jak je semiotizace komplikovaná, dochází k přesahu jazykové komunikace. Komunikaci můžeme chápat jako sdělení zpráv mezi jedinci, kteří jsou na sobě informačně závislí. Důležitým prostředkem komunikace se stává řeč, která nás podporuje v tom, abychom dosáhli porozumění.

Řeč tvoří opěrný systém semiotizace, bez něhož by nebyla možná komunikace o skutečnostech, které přesahují situaci „tady a teď“. Zurčítování sociálního dění, vlastní semiotizaci, spočívá v sémiotické koordinaci. Smysl sémiotické koordinace můžeme najít ve vydělování a propojování; tedy sdělování zpráv v komunikaci, prožívání skutečných, fiktivních či transcendentních událostí a předvídatelně i nepředvídatelně se vyvíjejícího dění.

⁹ Srov. KABELE, J. *Přerody: principy sociálního konstruování*. Praha: Karolinum, 1998, s. 368.

¹⁰ Srov. KABELE, J. *Přerody: principy sociálního konstruování*. Praha: Karolinum, 1998, s. 370.

¹¹ Srov. KABELE, J. *Přerody: principy sociálního konstruování*. Praha: Karolinum, 1998, s. 94.

Vzhledem k tomu, že s historickými událostmi a jejich interpretací souvisí vyprávění, musíme si vysvětlit pojem narativizace. Jiří Kabele v knize *Přerody: principy sociálního konstruování* definuje narativizaci následovně: „Narativizace se na sociálním konstruování podílí zapojením sémiotické mohutnosti vyprávění. Figuruje a formuje sociální svět jako běh událostí týkajících se jednajících osob a zasahujících činitelů. Umožňuje zakoušení světa jeho účastníky v podobě sdílených, v zásadě lineárně se rozvíjejících příběhů, které mohou být zahrnuty

do uceleného světa příběhů tvořícího základ identity společnosti a obecně dějin lidstva.“¹²

Narativizace dění, jako formování sociálního světa, je vícevrstevný proces. Její produkty utváří podklad pro narativní zpodobování sociálního světa pro zakoušení světa. V abstrakci lze rozlišovat tři etapy narativizace- prvotní narativizaci, druhotnou narativizaci a třetí narativizaci. Narativizace je zdrojem příběhu, institucionalizace udává pravidla a pravidelnost těchto dějových linií. Nejprve dochází k **prvotní narativizaci**, jejímž produktem jsou prožitky účasti na dění. „Prvotní narativizace je proces, v němž se formuje vědomě zažitý tok sociálního dění jako sled důležitých i nedůležitých a mnohdy nejasně souvisejících epizod. Proud vědomí díky prvotní narativizaci získává zpodobující rozměr.“¹³Typickým znakem prvotní narativizace je zúčastněnost na zpodobování dění. Prvotní narativizace je předpokladem pro to, aby došlo k následné interakci. Po prvotní narativizaci dochází k **druhotné narativizaci**, která rekonstruuje bezprostřední prožitky epizod dění a tyto epizody se stávají životními historkami a scénáři. Je jí zapotřebí tam, kde porozumění minulým událostem není uzavřené a stává se i nadále problémem. Minulost tak musí být znovu ospravedlněna, nebo demaskována, aby se otevřela jedincům a budoucnosti.¹⁴

¹²KABELE, J. *Přerody: principy sociálního konstruování*. Praha: Karolinum, 1998, s. 160.

¹³KABELE, J. *Přerody: principy sociálního konstruování*. Praha: Karolinum, 1998, s. 369.

¹⁴Srov. KABELE, J. *Přerody: principy sociálního konstruování*. Praha: Karolinum, 1998, s. 171.

Po druhotné narativizaci navazuje **třetí narativizace**, která převypravuje životní historiky a scénáře. Tím dochází k vytváření biografie a historie, jakožto nezbytné výbavy jednotlivce a sociálních útvarů. Biografie a historie dávají jedinci subjektivní totožnost a možnost deklarovat se ve vztahu k druhým.¹⁵ Protikladem sociálního dění, jeho rizik a neurčitých prvků je řád, který se v určitém případě stává světem příběhů. Daný svět příběhů má svou strukturu, jež je utvářena biograficky a historicky vztahy jedinci a sociálních útvarů jakožto osob, které jednají.¹⁶

V prvotní i druhotné narativizaci dění nejsou biograficky a historicky rozměr dění výrazně odlišeny, o takovém zaměření rozhodují intence autora i posluchače, v němž se vyprávění završuje. Proto může například vyprávění o určitém útvaru mít nádech autobiografie, nebo autobiografické poznámky můžeme chápat jako popis určité doby a situace.¹⁷ Do minulého dění je člověk vtažen za pomoci životní historiky, jež se snaží informace doplňovat, modifikovat a ozvláštňovat příběhy. Tím se ukazuje jedinečný příběh v dění. Jak už bylo výše zmíněno, biografie spolu s historií jsou produktem třetí narativizace. Představují tedy to, jak funguje převyprávění životních historek a jejich rozvíjení. Je důležité brát v potaz mezi odlišným vnímáním toho, koho myslíme jako osobu v kontextu biografie a historie. Pokud mluvíme o osobě v kontextu jednotlivce, jedná se o biografii a pokud je osobou myšlen sociální útvar, jedná se o historii.

V neposlední řadě přidává Jiří Kabele i argumentaci, jež nám slouží pro rozvinutí porozumění. Děje se tak díky stanoviskům, která mají své opodstatnění a proto je lze zdůvodnit, nebo ospravedlnit. Argumentace mezi dějem utváří neviditelná pojítka, linky. Ty nám propojují určité situace a pomocí vyprávění dochází k rozvíjení děje. Mezi argumentací a narativizací spočívá rozdíl. Zatímco předmětem narativity je převyprávění, zpodobňování a postihnutí otázek typu co se dělo, popřípadě děje a dít bude. Argumentace nám nabízí nová porozumění děje.

1.2.3 Utváření reality- kolektivní paměť

Nezbytnou součástí utváření identity a především té kolektivní, je kolektivní paměť. Kolektivní paměť je prvkem, prostřednictvím kterého dochází k narativizaci, tedy vyprávění ve spojitosti s biografií, historií a vzpomínkami.

¹⁵ Srov. KABELE, J. *Přerody: principy sociálního konstruování*. Praha: Karolinum, 1998, s. 165.

¹⁶ Srov. KABELE, J. *Přerody: principy sociálního konstruování*. Praha: Karolinum, 1998, s. 165.

¹⁷ Srov. KABELE, J. *Přerody: principy sociálního konstruování*. Praha: Karolinum, 1998, s. 161-165.

Paměť jako takovou lze rozdělit na individuální a kolektivní, přičemž individuální paměť nemůžeme oddělit od vlivu společnosti. Důležité jsou komunikativní procesy a vztahy, do kterých se jedinec začleňuje. Vzpomínky jedince se opírají především o to, co jsme se dozvěděli během komunikace s druhými.

Kromě toho dochází k vzájemné interakci mezi vnímáním a vzpomínkami. Tudíž není možné, aby existovaly vzpomínky bez vnímání a naopak.¹⁸

Individuální paměť je sociálně podmíněná, což znamená, že jedinec jí nabývá v procesu socializace. Sociální podmíněnost je spojována s konceptem tzv. sociálních rámců, což jsou konstrukty ustavovány společností a paměť je na tyto rámce vázána. Sociální rámce jsou jedincem využívány zpravidla k upevnění, nebo znovunalezení vzpomínek. Podle Maurice Halbwachse mimo ony rámce paměť neexistuje.

Pokud se zabýváme vzpomínkami nebo historií, nahlížíme na ně skrze přítomnost. Ona přítomnost, můžeme říci také realita každodenního života, je jedinci přijímána, aktualizována a následně rekonstruována. To se děje z toho důvodu, aby neupadla v zapomnění. Velmi nezbytným prvkem je kontakt mezi paměť a jedinci, jakožto nositeli identity. Za pomoci kontakt paměti a jedincem se utváří kolektivní identita, v jejíž prospěch funguje skupinová, kolektivní paměť. Ne vždy je kolektivní paměť skupiny jednoznačná, v některých situacích se můžeme setkat s konceptem kolektivního zamlčování a kolektivního traumatu.¹⁹ S kolektivním zamlčováním se setkáváme v situacích, na které nejsme pyšní a které jsou negativní zkušeností. S kolektivním zamlčováním se setkáváme v některých situacích, především ve spojitosti s negativní zkušeností. Z české historie můžeme odvodit, že kolektivní zapomínání může být jak podvědomé z iniciativy jedince, tak i řízené elitami.

Každého jedince obklopuje kolektivní čas, prostor a historie, což jsou svým způsobem člověkem uměle vytvořená prostředí (produkty sociální konstrukce reality), které se stávají orientačními body, k nimž jedinec vztahuje své vzpomínky.²⁰ „Kolektivní paměť se vždy opírá o skupinu ohraničenou v čase a prostoru.“²¹ V našem případě je onou skupinou německá menšina.

¹⁸ Srov. HALBWACHS, M. *Kolektivní paměť*. Praha: Sociologické nakladatelství, 2009, s. 51.

¹⁹ Srov. HALBWACHS, M. *Kolektivní paměť*. Praha: Sociologické nakladatelství, 2009, s. 75.

²⁰ Srov. HALBWACHS, M. *Kolektivní paměť*. Praha: Sociologické nakladatelství, 2009, s. 102.

²¹ Srov. HALBWACHS, M. *Kolektivní paměť*. Praha: Sociologické nakladatelství, 2009, s. 130.

Ačkoliv Maurice Halbwachs rozlišuje mezi individuální a kolektivní pamětí, nemůžeme je od sebe striktně oddělit. Naše vzpomínky jsou ovlivňovány názory druhých, tedy není nutné, abychom byli u daných událostí fyzicky přítomni. Můžeme si je vybavit skrze onu kolektivní paměť, na druhou stranu se naše vzpomínky a události mohou stát kolektivními.²² Kolektivní paměť nelze ztotožnit s historií, i když je minulost jejím opěrným bodem. Podle Maurice Halbwachse začíná historie tam, kde dochází k rozpadu či zániku sociální paměti.

To může být způsobeno absencí jedinců, jenž se na dané události podíleli, nebo měli o události přímé důsledky. Kolektivní paměť lze chápat jako souvislý proud myšlení, který si z minulých etap uchovává informace, které jsou schopni žít ve vědomí členů skupiny a mají význam pro současnou a budoucí generaci, Naproti tomu historie chápe minulost jako soubor nezávislých událostí, rozkládá ji na časově ohraničené kapitoly a zaobírá se podrobnostmi faktů a událostí. Oběh vzpomínek ve skupině je umožněn jazykem a jazykovou komunikací. Komunikace nám zároveň umožňuje výměnu informací a vzpomínek, sdílení vzpomínek s okolím, lokalizování vzpomínek v kolektivní paměti, přidělování jim významy, které napomáhají vytvoření podoby vzpomínek jedinců ve skupině.²³ Pokud se hovoří o kolektivní nebo sociální paměti, musíme se pozastavit i u pojmu sociální amnézie. Tento pojem označuje „akt zapomnění“, záměrné vymazání konfliktu, události v zájmu soudržnosti skupiny, respektive státu. Zároveň se pomocí otázky vymazávání jevu dostáváme oklikou zpět k tématu paměti a jeho kategorizaci na individuální a kolektivní paměť.²⁴

²² Srov. HALBWACHS, M. *Kolektivní paměť*. Praha: Sociologické nakladatelství, 2009, s. 51.

²³ Srov. HALBWACHS, M. *Kolektivní paměť*. Praha: Sociologické nakladatelství, 2009, s. 145.

²⁴ Srov. BURKE, P. *Historie jako sociální paměť*. In *Variety kulturních dějin*. Brno: centrum pro studium demokracie a kultury, 2006, s. 63-65.

2. Utváření transnacionálních sítí

Pro téma spolupráce mezi Čechy a Němci, jakožto historickými menšinami, se nezbytným aspektem stává fenomén migrace, především transnacionální migrace. Migrace je součástí lidských životů od nepaměti, avšak pozornost na ní se začala objevovat v 19. století ve spojitosti se vznikem moderních států. Určení hranic jednotlivých národních států, které jasně vymezují prostor určený pro jeho obyvatele, napomohlo k ostrému oddělení obyvatel. Ono rozdělení na „my“, tedy občany daného státu a „oni“, občany jiných států. Migrace je důležitým faktorem, který je svázán s přesně vymezeným prostorem a také proto, že je jedním z prvků definující současný fenomén propojení světa- globalizaci.

Nejprve je důležité definovat si pojem transnacionální migrace. Pro lepší pochopení si pojem rozložíme na dvě části. Přívlastek transnacionální označuje něco, co je nadnárodní, nebo jdoucí přes hranice. Jednodušeji bychom mohli říct přesahující hranice určitého územního celku. Důležitý je tedy aspekt přesahu hranic, který propojuje identity jedince. Migrace jako taková označuje přemísťování lidí z místa na místo. U migrace rozlišujeme několik typů, přičemž nejvíce skloňovanými typy, se kterými se téměř na všech místech setkáváme, jsou emigrace a imigrace. Pojmem emigrace označujeme vystěhování a imigrací naopak přistěhování. Dále ještě můžeme rozlišovat mezi vnitřní a mezinárodní migrací. Hlavní rozdíl mezi klasickou migrací a transnacionální migrací spočívá v tom, že v případě transnacionální migrace jsou hranice mezi původním a novým domovem překračovány na základě vztahů a aktivit jedinců. Pokud bychom aplikovali výše zmíněné pojetí transnacionální migrace na české území jako územní celek bez jakékoli diferenciaci území, mohli bychom dojít k tomu, že transnacionální migrace a vzájemné obohacování národností funguje. Otázkou však je, zda transnacionální migrace a přes- hraniční aktivity jsou prospěšné ve všech oblastech. Zda i tohle funguje v regionech, si ukážeme na konkrétním příkladu Broumova.

Když už hovoříme o transnacionální migraci, je důležité se na obsah pojmu podívat více důkladně. Czaba Szaló definuje transnacionální migraci následovně: „Transnacionální migrace je centrálním pojmem teorií, podle kterých je novým trendem procesů migrace vznik transnacionálních sociálních polí propojující původní a nová místa pobytu přistěhovalců.“²⁵

²⁵ SZALÓ, C. *Transnacionální migrace: Proměny identit, hranic a vědění o nich*, Brno: CDK, 2007, s. 7-8.

Jak už tedy bylo zmíněno, na základě transnacionálních sociálních polí a aktivit migrantů dochází k propojení obou domovů, původního i nového. Propojenost domovů tak znamená návaznost sociálních vztahů jedinců, tedy to, že migrant se nevzdává svého původního domova a své původní identity.²⁶ Nezbytnými klíčovými pojmy ve vztahu k transnacionální migraci jsou transnacionální pole, transnacionální sítě a transnacionální identity.

Dílním prvkem reality každodenního života jsou sociální pole, jež tvoří strukturu oblasti. V případě transnacionální migrace jsou to transnacionální sociální pole. **Transnacionální sociální pole** můžeme chápat jako utvářený sociální svět přistěhovalců, čímž mohou zasahovat do více regionů, oblastí. Na základě toho je migrantům umožněno, podílet se na životě ve státu, ať už na politické nebo dokonce kulturní sféře. Propojenost nového a starého domova je v teoriích transnacionální migrace brána jako výsledek jednání aktérů. Přeshraniční aktivity vtahují původní a nové domovy aktérů do jednotného, sdíleného pole sociálního jednání. Migranti postupně získávají různé formy sounáležitosti s regionem od překonání izolace, získání informací ohledně kulturních zvyklostí, až po získání přátel a vybudování rodinných vazeb.²⁷

Důležitou součástí identity migrantů jsou tzv. **transnacionální identity**. „Tyto identity a společenství jsou považovány za transnacionální z důvodu nad-národního propojení lokálních, národních, etnických a náboženských identit.“²⁸

Odlišnost těchto identit tkví v jejich decentrovanosti a deterritorializaci. V praxi to znamená, že člověk není pouze zakotven na jednom národním domově, ale existuje propojení mezi více domovy a národními identitami. Tím, že sociální sítě, praktiky a životní dráhy migrantů překlenují národní hranice, tvoří tak mezi novými a starými místy pobytu transmigrantů sdílené transnacionální sociální pole.²⁹

Často se můžeme setkat s tím, že přistěhovalci si odlišnosti od občanů určitého státu neuvědomují, anebo je jejich identita chápána na základě nacionalistické úrovně, perspektivy. Tento prvek se transnacionální migrace snaží vyvrátit, důvod můžeme hledat v utváření

²⁶ Srov. SZALÓ, C. *Transnacionální migrace: Proměny identit, hranic a vědění o nich*, Brno: CDK, 2007, s. 7-8.

²⁷ Srov. SZALÓ, C. *Transnacionální migrace: Proměny identit, hranic a vědění o nich*, Brno: CDK, 2007, s. 105.

²⁸ SZALÓ, C. *Transnacionální migrace: Proměny identit, hranic a vědění o nich*, Brno: CDK, 2007, s. 114.

²⁹ Srov. SZALÓ, C. *Transnacionální migrace: Proměny identit, hranic a vědění o nich*, Brno: CDK, 2007, s. 114-115.

loajality k národnímu státu a imaginární komunitě národa. Podle teorie transnacionální migrace se tento postoj nedá slučovat s transnacionálním charakterem jejich každodenního života.³⁰

Těmto přistěhovalcům se tak každodenně tvoří nové sociální pole zkušeností a sociálních vztahů. To je dáno tím, že jejich životní situace v sobě obsahuje životní podmínky jejich původního domova a zároveň také podmínky jejich nového domova. Migranti, tak žijí svůj život neustálým přes-hraničním životem a tudíž nezpřetrhali své vazby k původnímu domovu. Výsledkem jejich každodenních praktik je tak vznik sociálního pole, které propojuje sociální prostor dvou národních států. Sebe-pojetí transmigrantů je tak ovlivňováno nejen místem původu, ale také novým domovem, novým státem.³¹ S utvářením sociálních sítí nezbytně souvisí i otázka identity. Kromě své původní identity migranti získávají identitu přijímacího státu, na jehož území se nově nacházejí. Tím, že sociální sítě, praktiky a životní dráhy migrantů překlenují národní hranice, tvoří tak mezi novými a starými místy pobytu transmigrantů sdílená transnacionální sociální pole.³²

³⁰ Srov. SZALÓ, C. *Transnacionální migrace: Proměny identit, hranic a vědění o nich*, Brno: CDK, 2007, s. 116.

³¹ SZALÓ, C. *Transnacionální migrace: Proměny identit, hranic a vědění o nich*, Brno: CDK, 2007, s. 118.

³² Srov. SZALÓ, C. *Transnacionální migrace: Proměny identit, hranic a vědění o nich*, Brno: CDK, 2007, s. 118.

3. Počátky soužití mezi Čechy a Němci na Broumovsku

Německý vliv je na našem území i v dnešní době. Po roce 1989 a následném pádu totalitního režimu v tehdejší Československu, dochází čím dál častěji ke snahám hledat způsoby, jak se vypořádat s ne příliš pozitivním dědictvím společné historie. Zejména problematickým aspektem jsou události spojené se sudetoněmeckou otázkou. Nástup Adolfa Hitlera k moci, mnichovská dohoda nebo dokonce poválečný odsun jsou dílčí situace, které přispěly k vzájemnému odcizení obou národnostních skupin, jež se snažíme nyní vyřešit pomocí vzájemného dialogu nebo kompromisu.³³

Nejprve, než se dostaneme k aktuálnímu problému spolupráce mezi Čechy a Němci, je nutné seznámit se s počátky jejich soužití a vztahů v oblasti. Tisícileté soužití Čechů a Němců na českém území bylo v dobách míru spojováno se vzájemným kulturním a hospodářským obohacováním. Je však nutno dodat, že v období, kdy byla situace vyhrocena a došlo k národnostním a sociálním konfliktům, došlo ke ztrátám všech než k vzájemnému obohacování v různých oblastech života.³⁴ Právě v těchto etapách, v problémových situacích, lze hovořit o konstruování reality na základě narativizace. Klíčovou roli pro nás sehraje druhotná narativizace, vodítko pro pochopení minulých událostí.

Nejprve je důležité charakterizovat si region, kterému se budeme věnovat. Ačkoliv je vliv německé menšiny v současné době spíše znát v západní části českého území, na Broumovsku byl německý vliv znát v dřívější době v podobě rozvoje kulturní a duchovní sféry. Broumovsko je velice svébytný a specifický region. Je to způsobeno mnoha důvody, přičemž jedním z nich jsou přírodní krásy. Broumovsko je zajímavé tím, že zde lze najít neobyčejné přírodní krásy doplněné o památky, které byly spravované během staletí benediktinským řádem. Právě tyto památky benediktinskou vtiskly Broumovské oblasti tvář, jakou můžeme v určité podobě vidět i nyní.³⁵ Svébytnost můžeme vidět i v geografickém vymezení regionu. Od Polska je Broumovsko odděleno horami a lesy a od Policka Broumovskými stěnami. Tím je tak izolováno a mohli se tak utvářet vlastní sociální skupiny a okruhy.³⁶

³³ Srov. RICHTER, K. *Češi a Němci v zrcadle dějin: vývoj česko-německých vztahů na našem území v letech 1848-1948*. Třebíč: Akcent, 1999, s. 7.

³⁴ Srov. ŘÍHA, M. *Proměny sudetské krajiny jako poselství dalším generacím*. Praha: Společnost pro trvale udržitelný život, 2008, s. 7.

³⁵ Srov. ANTIKOMPLEX a kolektiv autorů. *Zmizelé Sudety*. Domažlice: Český les, 2006, s. 156.

³⁶ Srov. BAŠTECKÁ, L.; TRENČANSKÁ, B. *Broumov*. Praha: Paseka, 2013, s. 7.

3.1 Původní osídlení

Původní osídlení Broumovska před velkou středověkou kolonizací nemělo nějaký trvalý charakter, ale bylo provázáno s vývojem v nedaleké oblasti, Kladské kotlině. Kladská kotlina je tvořena převážně polsky mluvícím obyvatelstvem a Broumovsko můžeme do ní okrajově zasadit. Nelze zde tedy najít určité sociální sítě a vazby, jež by byly natolik zásadní pro následný vývoj oblasti. Pro následný vývoj je nutno zmínit, že Broumovsko tvořilo především přirozenou hranici českého přemyslovského státu. Pohraničí v raném středověku nebylo osídleno, výjimku představoval pouze ostrůvek kolem pohraničního hradu v Kladsku, jež tvořilo centrum oblasti.

K prvním změnám došlo až kolem poloviny 12. století v souvislosti s rozvojem osídlení v Kladské kotlině. Utváření sociálních sítí napomohl i geografický reliéf údolí kolem řeky Stěnavy. Vzhledem k tomu, že je dno kotliny velmi mělké, lze tedy předpokládat, že právě to mohlo napomoci dalšími osídlení a utváření již zmíněných sociálních vazeb. Již zde se objevují migrační toky a z nich především imigrace, což bylo spojeno s mohutnou vlnou přistěhovalectví během velké středověké kolonizace.³⁷

3.2 První kontakt českého a německého živlu

K první vlně německého osídlení a tedy i kontaktu majoritní české společnosti s německým živlem došlo ve 12. století, kdy hlavní důvod migrace německy mluvících obyvatel do českých zemí představovaly ekonomické důvody. Vrchnost potřebovala vesnice, které by jí platily daně a poplatky. Proto si najímala tzv. lokátory, kteří často bývali zkušenými a zámožnými podnikateli v oboru osidlování. V postavě lokátora můžeme vidět tzv. legitimizátory, tedy ty co určují sociální řád a integrují do společnosti významy jednotlivých prvků. Právě lokátoři zakládali města a vesnice na daném území. Lokátory byli jak Češi, tak i Němci, přičemž častěji to však bývali Němci. “Kolonizace“ probíhala v jazykově smíšeném prostředí a v průběhu století docházelo k přizpůsobování, ale také k jazykovému prolínání.³⁸

Hlavními důvody migrace do českých zemí byly ekonomické a sociální změny. Mimoto se objevovaly středověké společenské fenomény jako například agrární revoluce nebo dokonce urbanizace.

³⁷ Srov. GLOTZ, P. *Vyhnání: České země jako poučný případ*. Litomyšl: Paseka, s. 16-17.

³⁸ TAMTÉŽ

U Broumovska byly důvody kolonizace úplně jiné. Broumovsko v té době představovalo pustý cíp českých oblastí, kde bychom sociální sítě, sítě osídlení hledali marně. Region byl osidlován a kolonizován benediktini z pražského Břevnova, poté co získali půdu od krále. Nejprve se utvořila síť osídlení podél vodních toků a mapa osídlení po kolonizaci se v mnohém nelišila od té současné.³⁹

První vlnou migračních pohybů, která se ve 12. století na českém území objevila, byla vnitřní kolonizace. Tato vnitřní kolonizace zapříčinila posun hranice osídlení více do pohraničí a podhůří hor. Následně, když role ryze domácí vnitřní kolonizace upadala, začali se na českém území objevovat němečtí lokátoři. Postupně tak došlo k imigraci německých osadníků, nejprve z přilehlých německých oblastí, jakými jsou Sasko, Bavorsko, Rakousy nebo Falc. Poté došlo k imigraci z dalších německých oblastí.⁴⁰ Velice důležitým mezníkem se pro region Broumovska a přilehlé okolí stal rok 1213, kdy se oblast nedaleké Police nad Metují a Broumova dostala pod správu benediktinského řádu. Tento kulturní vliv benediktinů napomohl utvořit tvář Broumovska, jak ji známe alespoň částečně i my v současné době.⁴¹

S počátky imigrace německy mluvících obyvatel do regionu souvisí i nutnost odlišovat identitu na „my“ a „oni“, na základě jazykové příslušnosti. Právě jazyková příslušnost a odlišný průběh rozdělil region do dvou podoblastí, na česky mluvící a německy mluvící. S konceptem rozlišování identity na „my“ a „oni“ se můžeme setkat napříč historií. V některých situacích se jazyková identita vyskytuje jako měřítko pro stratifikaci společnosti a následnou ostrakizaci. Na Broumovsku se jazyková identita projevuje ještě ve větší míře, což je dáno i geografickou polohou. I v historii oblasti došlo k jazykové diferenciaci, což bylo způsobeno působením legitimizátorů, kolonizátorů. Středověká kolonizace neprobíhala totiž pouze působením českých kolonizátorů, ale i právě německých kolonizátorů. Oblast okolí Police nad Metují byla vystavena českému vlivu prostřednictvím vnitřní kolonizace, čímž se role češtiny posílila a nedošlo k výrazným proměnám. Naproti tomu bylo Broumovsko ovlivňováno německou imigrací.⁴² Na základě toho si můžeme všimnout, že Broumovsko je poznamenáno jazykovou odlišností více než dost. Na jedné straně čeština do té doby dominantní jazyk, na druhé straně polština a němčina.

³⁹ *Broumov a okolí*. Dostupné z: http://arch.broumov-mesto.cz/mesto/mesto_public.html#c1100. [cit. 10. 11. 2015]

⁴⁰ Srov. BENEŠ, Z. *Rozumět dějinám: vývoj česko-německých vztahů na našem území v letech 1848-1948*. Praha: Gallery, 2002, s. 13.

⁴¹ Srov. BERGMANN, P.; BURIAN, M. a JEŘÁBKOVÁ, J. *Broumovsko: interpretace kulturního a historického dědictví na Broumovsku*. Martínkovice: Tuž se, Broumovsko!, 2003, s. 11.

⁴² TAMTÉŽ

V jazykové odlišnosti můžeme také spatřovat prostředek pro vymezení sociálních sítí a ostrakizaci obyvatelstva. Jazyk také mimo jiné hraje dominantní roli při utváření identity během socializace a tím jedince formuje a určuje jeho status ve společnosti.

Utváření proměnlivých hranic mezi Čechy a Němci si všímá například Quido Kastner, který právě na základě jazykové identity rozlišuje české pohraničí na vnitřní a vnější. „Vnitřní“ pohraničí je podle Kastnera tvořeno především českým obyvatelstvem zatímco „vnější“ pohraničí je vyčleněno pro německy mluvící obyvatele. Na základě Kastnerova rozdělení můžeme Broumovsko zařadit do vnějšího pohraničí, zatímco Policko do vnitřního.⁴³ Tento model rozlišení můžeme chápat jako konstrukt, díky kterému můžeme lépe chápat utvářené sociální sítě na českém území. Musíme si však také uvědomit, že hranice mezi obyvatelstvem a sociálními sítěmi, které se postupně utvářely, nemůžeme vymežit. Obyvatelstvo, stejně jako hranice mezi německy mluvícími a česky mluvícími není staticky definovaná jednotka, ale dochází k jeho proměnám. Mechanismů, které způsobovaly dynamické proměny těchto hranic, je mnoho. Výrazným hybatelem se stal i opačný tok migrace.

Němečtí kolonizátoři se nestávali pouze součástí pohraničních sudetských sociálních sítí, ale dostávali se i do měst. Z tohoto důvodu byla proměna jazykových hranic jedním z aspektů, jež přispěly k navýšení napětí mezi Čechy a Němci.⁴⁴ Pro fungování transnacionální identity je důležitým aspektem kontakt s původním domovem. Každý sebemenší změna na německém území se dotkla v mnoha sférách života i Němců na českém území, což možný dialog s českým obyvatelstvem značně komplikuje.⁴⁵

Možné počátky konfliktů mezi českou společností a německy mluvícími obyvateli se objevují ve spojitosti se středověkým nacionalismem ve 14. století. Zdrojem středověkého nacionalismu a uvědomění si národní identity, bylo vědomí zemské celistvosti, jež můžeme charakterizovat na základě jazyka, politického směřování původní země, ideová východiska, ale také hospodářské zájmy. Je nutno dodat, že jazyková příslušnost je v mnohých případech stěžejním prvkem identity. Můžeme však najít i situace, kdy jazyková odlišnost mezi Čechy a Němci nehrála tak důležitou roli, jak by se mohlo zdát. Další velice důležitou součástí identity se kromě sociálního postavení, nebo jazyků stala náboženská víra.⁴⁶

⁴³ Srov. SPURNÝ, M. *Proměny sudetské krajiny*. Praha: Antikomplex, 2006, s. 45.

⁴⁴ Srov. SEIBT F. *Deutschland und die Tschechen: Geschichte einer Nachbarschaft in der Mitte Europas*. München: R. Piper, 1993, s. 150.

⁴⁵ Srov. SPURNÝ, M. *Proměny sudetské krajiny*. Praha: Antikomplex, 2006, s. 49.

⁴⁶ Srov. BENEŠ, Z. *Rozumět dějinám: vývoj česko-německých vztahů na našem území v letech 1848-1948*. Praha: Gallery, 2002, s. 18-19.

Mimo jiné náboženská příslušnost hrála roli i na institucionální, respektive ideové rovině, na samotné Univerzitě Karlově. Jednalo se o přístup k novému náboženskému učeníviklefismu. Do vnímání identity jedince se zapojuje i kromě etnického původu teritoriální příslušnost.⁴⁷ Právě v teritoriální příslušnosti můžeme vidět, jak je vztah k původnímu domovu v rámci transnacionální identity a přes-hraničních aktivit důležitý. Přes-hraniční aktivity se mohou projevit pouze za předpokladu, že jedinec akceptuje obě identity a udržuje vztah se svým původním domovem. Může se nám nabízet otázka, co dělat v případě, že jedinec jednu z částí identity neakceptuje? Budou přes- hraniční aktivity fungovat? Můžeme v tomto případě hovořit o transnacionální identitě?

3.3 Shrnutí

Ke konci kapitoly jsme se dotkli problému identity a aspektů, jež zpočátku identitu utvářely. Právě některé aspekty měly velký vliv na současnou situaci v regionu Broumova. Důležitým aspektem identity stal jazyk, který hrál velkou roli během středověké kolonizace. Středověká kolonizace a migrační toky s ní spjaté způsobily rozdělení oblasti na ryze česky mluvící oblast a oblast s větším počtem německy mluvících obyvatel. Právě jazyková příslušnost umožňuje oddělovat ve společnosti skupiny na „my“ a „oni.“ V případě Broumova musíme zmínit, že transnacionální identita se projevuje daleko hůře než v oblastech, které sousedí s německy mluvícími regiony. Chybí zde vazba na region domácí a aktivita v jeho prospěch, čímž se možnost transnacionální identity v podstatě vytrácí. Kromě ideových aspektů států domovských, nebo sociálního postavení sehrála důležitou roli i náboženská víra. Nejen, že došlo k odlišným postojům v rámci víry mezi Čechy a Němci, ale náboženská složka identity ovlivnila i strukturu společnosti. Dále se do vnímání příslušnosti a identity promítal etnický původ a následně i teritoriální příslušnost, která opět poskytuje vazbu jedinců na domovský region. To v případě Broumova chybí. Identita a především jazyk se k jedinci dostává během socializace, společně se začleněním do kolektivu. Během socializace se tak utváří i sociální sítě, které se dotýkají i vzájemných vazeb. Socializace je součástí procesu internalizace, kdy jedinec získává společenské normy a přejímá vzorce jednání a chování. Můžeme se pouze domnívat, zda v počátcích soužití Čechů a Němců hrála nějakou roli transnacionální identita a zda byla určujícím prvkem, který by diferencoval společnost a sociální síť na Broumovsku.

⁴⁷ Srov. BENEŠ, Z. *Rozumět dějinám: vývoj česko-německých vztahů na našem území v letech 1848-1948*. Praha: Gallery, 2002, s. 18-19.

4. Eskalace napětí mezi Čechy a Němci

Vztahy mezi Čechy a Němci se utvářely během několika staletí, avšak posledních téměř dvě stě let způsobilo velké změny ve vzájemných vztazích mezi nimi. Broumovsko představuje oblast, kde se střetávaly vlivy a zájmy. Docházelo ke střetům mezi vlivem českým a německým, katolickým a protestantským, nebo mezi církevním a měšťanským. Katolický vliv byl znát ve velké míře znát během husitství, kdy Broumovsko představovalo opěrný pilíř katolictví a stalo se úkrytem pro pražského opata pro vypálení břevnovského kláštera. Vzhledem ke geografické blízkosti Slezska došlo ke konci 16. století k rozšíření protestanství na Broumovsko kvůli pracovní migraci, čímž se vytvořila třetí plocha a počátek konfliktního prostředí. Po bitvě na Bílé hoře došlo k rekatolizaci a emigraci, jež se týkala především občanů vyznávající protestantismus. Pro Broumovsko události znamenaly stagnaci společnosti, ne-li dokonce ztrátu statusu, které získalo.⁴⁸ Jak se situace proměnila, si ukážeme v následující kapitole.

4.1 Proces nacionalizace a utváření identity

Jak bylo zmíněno v dřívější kapitole, počátek 18. století a vznik prvních moderních států v téměř dnešní podobě, je spojen s fenoménem migrace. Migrace byla umožněna i díky jevům, jakými byly urbanizace, nebo dokonce technologický pokrok. V této době je však na Broumovsku značně omezen, nebo potlačen kulturní aspekt společenského života. To bylo způsobeno mimo jiné slezskými válkami, po nichž se Kladsko a Slezsko odtrhlo od českých zemí. Tím došlo k odloučení kulturně blízkých oblastí. Vzájemné působení a kulturní obohacování regionů bylo po celá staletí velmi znát.⁴⁹ K vyostření situace mezi Čechy a Němci docházelo prakticky pořád, avšak zásadním zlomovým bodem se stal nacionalismus. Nacionalismus si můžeme představit jako konstrukt, na němž se odráží dílčí jevy. Důležitými prvky, jež podněcují samotný vznik nacionalismu, jsou jazyk, geografické vymezení tedy teritorium a etnický původ. Etnický původ se postupně od chápání identity skrze příslušnost k etniku odděluje. To pro nás znamená, že uchopení identity skrze zbývající dva znaky- jazyk a teritorium- umožňují institucionálně utvářet ucelené sociální sítě v rámci území, národní státy. Národní identita se následně projevovala skrze konstrukt práva na sebeurčení. To podnítilo vznik moderních států, které se snažily o sjednocenost obyvatel, ačkoliv některé ukazatele spíš obyvatele diferencovalo.

⁴⁸ *Historie města*. Dostupné z: http://arch.broumov-mesto.cz/mesto/mesto_historie.html. [cit. 9. 11. 2015].

⁴⁹ Srov. BAŠTECKÁ, L.; TRENČANSKÁ, B. *Broumov*. Praha: Paseka, 2013, s. 9-10.

Zrození „konfliktního společenství“ Čechů a Němců na území českých zemí je spjato především s rozmachem „národního hnutí“ obou národů. Do revolučního roku 1848 byla česká strana a národnost upozadována, německý živel měl velký vliv ve společnosti, čímž si získal dominantní postavení. Sounáležitost s českou identitou a státností se naplno projevuje po roce 1848 ve vztahu ke snaze státnost a identitu obnovit.⁵⁰

Na českém území, Broumovsko nevyjímaje, nemůžeme v této době jednoznačně určit jazykovou nebo národnostní hranici mezi obyvateli a sociální sítě, které by nám definovaly, jak se utvářely tehdejší vztahy ve společnosti. Je to problematické, protože docházelo k mísení národnostních skupin vlivem migrace obyvatel z venkova do měst, nebo naopak. Zároveň si musíme uvědomit, že se nemůžeme kategorizací etnických společenství na „Čechy“ a „Němce“ ztotožnit. Můžeme tato označení vnímat jako sociálně podmíněnou entitu, respektive sociální konstrukt. Člověk získá během socializace identitu, která je většinou konstruovaná vlivem společenství, ale naplno se projevuje až v případě, že si příslušníci samotnou existenci skupiny sami uvědomují. Nelze tedy přesně určit identitu druhých, ti si to musí uvědomit sami. Kromě toho ani samotná kategorizace „Němci“ není jednoznačně definovaná. Na základě teritoriality odlišujeme konstrukty „alpský“ a „sudetský“ Němec. Proto, pokud se v textu budeme zmiňovat o sudetských Němcích, myslíme tím německé obyvatelstvo žijící na českém území, převážně v pohraničních oblastech. I když ani toto vymezení není přesné.⁵¹

Druhá polovina 19. století znamenala pro Broumovsko rozvoj města i oblasti, což bylo spojeno s otevřením železniční trati. Tím se Broumovsko více otevřelo a mohlo docházet k vzájemnému obohacování regionů, i na kulturní a společenské úrovni. Zatímco se Broumovsko na jednu stranu rozvíjelo, docházelo mimo jiné i k sociálním konfliktům, které napomohly národnostní nesnášenlivosti. Nesnášenlivost byla zaměřena na české obyvatele, docházelo k nacionalisticky motivovaným útokům na českou menšinu, nebo různým řáděním davu vůči Čechům.

Až počátek 1. světové války nám ukázal, jaký byl vztah Slovanů a Němců k sobě navzájem. Vzájemné konflikty a neshody se projevíly otevřeně. Vítězství států Dohody v 1. světové válce a následná Pařížská mírová konference znamenaly pro mnoho států posun, co se týče utváření států. Pro mnoho států to znamenalo právo na sebeurčení a tedy vznik nových nástupnických států, přičemž pro monarchie to znamenalo ztrátu území.⁵²

⁵⁰ Srov. BENEŠ, Z. *Rozumět dějinám: vývoj česko-německých vztahů na našem území v letech 1848-1948*. Praha: Gallery, 2002, s. 28.

⁵¹ Srov. SPURNÝ, M. *Proměny sudetské krajiny*. Praha: Antikomplex, 2006, s. 10-11.

⁵² Srov. SLÁDEK, M. *Němci v Čechách: německá menšina v českých zemích a Československu 1848-1946*. Hodkovičky: Pragma, 2002, s. 22-23.

S utvářením moderních států se objevuje opět fenomén migrace spolu s oddělováním na „my“ a „oni“.

4.2 Období první republiky

Na počátku 20. století byla evropská společnost poznamenána konflikty i institucionálními změnami, především v politických režimech mnoha států. Na českém území byla situace podobná. Během 1. světové války došlo ke stagnaci společnosti, avšak následně dochází ke zvrátům, jež se výrazně projevily s koncem války. Zásadní zlom v dějinách Broumova i celého pohraničí představovaly obě světové války a jejich důsledky pro příslušníky místní většinové německé národnosti. I vznik Československa je ve velké míře zásahl.⁵³ Do pohraničních oblastí se více dostávali Češi a Němci byli nuceni se usadit v pohraničí. Začala se tak projevovat národní i ekonomická diskriminace proti Němcům v pohraničí. Obyvatelstvo orientované na německá území, především Rakousko a Německo, se postavilo vůči vyhlášení samostatného československého státu. Svůj postoj projeví někteří zástupci Broumovských Němců, když prohlásili Broumovsko součástí provincie Deutsch- Böhmen. Ani následně projevy nesouhlasu nepolevily.⁵⁴

Na základě institucionalizovaně domluvených mírových smluv po 1. světové válce se národy, které byly součástí Rakouska- Uherska a dalších monarchií, dovolávaly vlastní autonomie a práva na sebeurčení. To umožnilo vznik nových institucí, v podobě nových státních útvarů. Konstrukt práva na sebeurčení se stal východiskem Němců, kteří žili na českém území. Sudetští Němci vycházeli z pocitu, že toto právo jim bylo upřeno. V některých případech byl konstrukt práva na sebeurčení úspěšně využit, u sudetských Němců dochází k opačnému vývoji. Musíme si zmínit fakt, že Němci dříve představovali většinu a němčina se stala dominantním jazykem. Po vzniku Československa jsou však Němci „pouze“ menšinou, která postrádá veškeré své instituce. Jak můžeme vidět, tak důležitou roli hrají i institucionalizované útvary, jež hájí zájmy dané skupiny. Absence této možnosti tak mohla napomoci konfliktnímu prostředí.

⁵³ Srov. BERGMANN, P; BURIAN, M. a JEŘÁBKOVÁ, J. *Broumovsko: interpretace kulturního a historického dědictví na Broumovsku*. Martínkovice: Tuž se, Broumovsko!, 2003, s. 74.

⁵⁴ *Geschichte*. Dostupné z: <http://www.heimatkreis-braunau.de/braunau/gesch.htm#braunau>. [cit. 10. 9. 2015]

Pokud bychom se podívali na podobu sociálních sítí, musíme uznat, že je složité určit jasnou hranici sociálních sítí. Příčinou je národnostní heterogenita v rámci středovýchodní Evropy. Nejen, že nemůžeme určit konkrétní podobu sociálních sítí, ale nemůže také určit hranice jednotlivých institucionalizovaných útvarů, aniž bychom neutvořili na určitém místě menšinu. Proto je konfliktní prostředí a dominance jedné ze skupin všudypřítomné.⁵⁵ Pro národnostní menšiny hraje důležitou roli jazyk, který se rozvíjel na institucionalizované úrovni, kterou představují úřady, soudy, nebo dokonce školství.⁵⁶

V případě Němců bylo ze strany Československa připuštěno, že součástí státu se stala značná část Němců, čímž se vytvořila nevýhoda pro stát. Proto se začala řešit situace kolem Němců, neboť oddělení oblastí obývaných Němci by pro Československo znamenalo větší nebezpečí a obtíže Němců. Proto se jediným možným řešením stala integrace Němců do většinové společnosti z několika důvodů. Mezi tyto důvody patřily především ekonomické, geografické, politické a národní bezpečnost.⁵⁷ V případě ekonomických důvodů se totiž prokázalo, že ekonomická spolupráce mezi Němci v Čechách a Čechy je oboustranná a tudíž je vzájemná spolupráce nezbytná. Důvody týkající se národní bezpečnosti vycházely z geografických důvodů, neboť pohoří většinově obývaná Němci tvoří obrannou linii státu.⁵⁸

Vznik Československa znamenal pro všechna, na jeho území žijící etnická společenství, zásadní změnu dřívějšího postavení, práv i míry spoluúčasti na veřejném dění a politické moci. Nositelem suverenity československého státu byl proklamován na základě tzv. národ československý, který byl spíše teoretickým konstruktem, který v určité míře nekorespondoval se sociální realitou. Pohraniční menšiny, které dříve Rakousku- Uhersku tvořily většinu a jejich pozice byla silná, najednou začaly tuto dominantní pozici ztrácet a staly se v nově vytvořeném Československu menšinou. Na základě toho, se začala ve větší míře projevovat jejich národní identita a inklinace ke svým mateřským zemím. V meziválečné době se tak znovu objevuje nacionalismus, jenž postupem času stoupá.⁵⁹

⁵⁵ Srov. SLÁDEK, M. *Němci v Čechách: německá menšina v českých zemích a Československu 1848-1946*. Hodkovičky: Pragma, 2002, s. 33

⁵⁶ Srov. ARBURG, A.; STANĚK, T. *Vysídlení Němců a proměny českého pohraničí 1945–1951: dokumenty z českých archivů*. I., *Češi a Němci do roku 1945: úvod k edici*. Středokluky: Zdeněk Susa, 2010, s. 78.

⁵⁷ Srov. KOSCHMAL, W.; NEKULA, M.; ROGALL, J. *Češi a Němci: dějiny - kultura - politika*. Praha: Paseka, 2001, s. 220.

⁵⁸ Srov. SLÁDEK, M. *Němci v Čechách: německá menšina v českých zemích a Československu 1848-1946*. Hodkovičky: Pragma, 2002, s. 34-35.

⁵⁹ Srov. ARBURG, A.; STANĚK, T. *Vysídlení Němců a proměny českého pohraničí 1945–1951: dokumenty z českých archivů*. I., *Češi a Němci do roku 1945: úvod k edici*. Středokluky: Zdeněk Susa, 2010, s. 83.

Postupně měnící se vliv mezi Čechy a Němci způsobil mimo jiné i zavedení češtiny jako úředního jazyka na úřadech, čímž se posílila role češtiny a českého obyvatelstva. Důležité státní, kulturní a politické informace z nového centra, Prahy, byly pouze v češtině. Bilingvní osoby, které hovořily česky i německy, se mohly podílet na kulturním životě a politické moci, ale obecný lid se začal zabývat sám sebou, vlastními specifiky, vlastivědou a nasloucháním své řeči v Německu a Rakousku. Vazby na rodnou zemi, tedy Německo a Rakousko, byly výraznější než kontakt s Prahou, jakožto správním centrem.⁶⁰ Na území vznikajícího československého státu žilo obyvatelstvo kulturně, nábožensky, národnostně i jazykově značně různorodé. Tím se výrazně jeví československý národ jako konstrukt neslučitelný s realitou.

Na Broumovsku byla situace obdobná jako v jiných pohraničních oblastech uvnitř nově vzniklého československého státu. Střídaly se momenty, kdy se oblast vůči Československu vymezovala, s momenty, kdy byla jimi proklamována věrnost Československu. Broumovsko bylo mimo jiné prohlášeno za „Německé Čechy“, tedy samostatný stát, jež by měl být připojen k „Německému Rakousku“. Situace eskalovala i nadále, že došlo i ke střetům mezi německým obyvatelstvem a státní mocí. K dialogu mezi češtinou a němčinou docházelo i nadále, neboť města a obce si jako úřední jazyk ponechala češtinu. Ačkoliv státní instituce akceptovaly jako úřední jazyk obojí.⁶¹ Vzájemným vztahům příliš nenapomohl ani výskyt německých politických stran, jež můžeme vidět jako prvek podmiňující nacionalistické smýšlení.

4.3 Meziválečné období

Vztah rozhodující části německých politiků k nově vzniklému státu tedy byl jednoznačně negativistický hned od jeho vzniku. Dvacátá léta minulého století byla projevem možného posunu v dialogu mezi českou společností a menšinami. Šlo hlavně o to, aby se menšiny snažily kooperovat s novou republikou a především o urovnání vztahů mezi Čechy a Němci. Jak bylo zmíněno výše, k urovnání situace nepřispělo ani vyhlášení německých provincií na českém území. Jednalo se o oblasti s největším počtem německých obyvatel, přičemž dvě provincie přímo nesousedily s Rakouskem a Německem.⁶²

⁶⁰ Srov. SPURNÝ, M. *Proměny sudetské krajiny*. Praha: Antikomplex, 2006, s. 2.

⁶¹ Srov. ČÁP, J. *Broumovský výběžek v letech 1918 až 1948: (přehled politického, správního a hospodářského vývoje)*. Broumovsko: Broumov, 2003, roč. 17, s. 7-10.

⁶² Srov. ŘÍHA, M. *Proměny sudetské krajiny jako poselství dalším generacím*. Praha: Společnost pro trvale udržitelný život, 2008, s. 2.

Tím došlo k vyčlenění německé menšiny, znemožnění kooperace a transnacionálních aktivit. Zlepšení vztahů nepomohl ani vznik německých institucionalizovaných prvků jakými byly samotné instituce, nebo zemské vlády. Právě existence zemských vlád může být jedním z projevů autonomie německé menšiny v rámci samostatného Československa.⁶³

Ke zlomu došlo po roce 1929, po ekonomické krizi. Ekonomická krize zasáhla i Broumovsko určitým způsobem. Stagnace regionu a následný nástup totalitárních režimů, především nacismu v Německu, zapříčinily inklinaci broumovských Němců k Německu. Z tohoto důvodu se i zde stala nejúspěšnější stranou strana Konrada Henleina Sudetendeutsche Partei (dále v textu jen SdP). Právě SdP si všimla národnostních problémů, nedostatků československé demokracie a jejich vítězství ve volbách v roce 1935 posouvá česko- německé vztahy úplně jiným směrem. Krize ve vzájemných vztazích se prohloubila a ukazuje se více touha po autonomii.⁶⁴ Touha sudetských Němců po autonomii nebyla častokrát vyslyšena a uspokojena, což umožnilo Henleinovi ukázat odpovědi jim situaci v Německu, jejich odpověď na krizi v podobě narativů a tím provést změnu situace ve společnosti. I přesto, že ekonomická krize zasáhla všechny oblasti, německé okresy byly zasažené krizí nejvíce. Protože vláda nedokázala najít řešení na nově vzniklou situaci a zmírnění obtíží, čím dál více sudetských Němců se postavilo proti republice a obracelo se na Německo.⁶⁵

Právě nový německý režim dokázal najít odpovědi a řešení na ekonomickou krizi, čímž si zasloužil pozornost Němců žijících v jiných státech. Propaganda nacistického režimu fungovala ve všech zemích, kde se vyskytovala německá menšina. Propaganda dokázala ve velké míře zaktivizovat menšinu a proměnit ji na politickou sílu. Po vítězství ve volbách se zdálo více zřejmé, že se naděje na vyřešení sudetoněmecké otázky zmenšuje. Což bylo způsobeno i navázáním kontaktu s Berlínem a tedy nacistickým režimem.⁶⁶ Opět se nám zde ukazuje, jak dění ovlivňuje migraci a aktivity, co se pohraničí týče. Navíc se objevuje jako důležitý prvek identita, která v případě migrantů může mít dvě podoby. Jak původního domova, tak i toho nového.

⁶³ Srov. SLÁDEK, M. *Němci v Čechách: německá menšina v českých zemích a Československu 1848-1946*. Hodkovičky: Pragma, 2002, s. 42.

⁶⁴ Srov. BRANDES, D. *Cesta k vyhnání: 1938-1945 : plány a rozhodnutí o "transferu" Němců z Československa a z Polska*. Praha: Prostor, 2002, s. 405.

⁶⁵ Srov. SLÁDEK, M. *Němci v Čechách: německá menšina v českých zemích a Československu 1848-1946*. Hodkovičky: Pragma, 2002, s. 51.

⁶⁶ Srov. SLÁDEK, M. *Němci v Čechách: německá menšina v českých zemích a Československu 1848-1946*. Hodkovičky: Pragma, 2002, s. 53-63.

K ne příliš dobrým vztahům s Němci, ba spíše nenávisti, přispěl i postoj státu k imigrantům z Německa. Stát totiž poskytl azyl a základní podmínky k politické a kulturní práci německé antifašistické emigraci.⁶⁷ Mimoto se požadavky Sudetoněmecké strany vyostřovaly, čímž upozorňovala na neochotu československé vlády k dohodě, ke kompromisu. Již od listopadu 1937 lze vystopovat možné řešení české otázky, tedy likvidace Československé republiky vojenskou cestou.⁶⁸ Ani následující události zlepšení situace neumožnily, ba naopak zhoršily. Pokud do té doby vztahy Čechů a Němců byly celkem klidné a vyostřily se až později, Mnichovská konference a 2. světová válka naopak vztahy negativně poznamenaly.

Mnichovská dohoda dne 30. 9. 1938 ukázala, jak málo znamenaly garance Francie a Velké Británie z doby Versailleské smlouvy za naši obranu, jaký charakter měly mezinárodní dohody Československa, jež byly legitimizovány a schváleny spojeneckými státy.

Pro Čechy žijící v oblastech, které se staly součástí německé Říše, znamenala nastalá situace dvě možnosti. Buď se mohli vystěhovat a ponechat si svoje, české občanství, součást své identity; nebo změnu občanství na německé, což znamenalo získání nové identity, jiné než získali, během socializace.⁶⁹ Po Mnichovské dohodě v září roku 1938 došlo k prvnímu odloučení Broumovského výběžku od českých zemí, což místní Němci uvítali. Jak už bylo dříve zmíněno, středověká kolonizace a její průběh rozdělila oblast Broumovského výběžku na dvě, jazykově diferenciované části. Zatímco oblast Police nad Metují, jež byla česká a tvořila vnitřní pohraničí, byla součástí územně okrájené druhé republiky, Broumovsko a Teplicko se staly součástí nacistického Německa. Tento jev ovlivnil i vztahy Němců k původnímu domovu a mohly se tak více projevovat přes-hraniční aktivity, oproti dřívějším dobám. Projev německé identity a naslouchání německých narativů stavěly Němce do naprosto odlišné situace. Do té doby tvořil většinu tzv. československý národ, se ztrátou pohraničních oblastí se situace obrátila a Češi představovali menšinu.

⁶⁷ Srov. BENEŠ, Z. *Rozumět dějinám: vývoj česko-německých vztahů na našem území v letech 1848-1948*. Praha: Gallery, 2002, s. 94

⁶⁸ Srov. BENEŠ, Z. *Rozumět dějinám: vývoj česko-německých vztahů na našem území v letech 1848-1948*. Praha: Gallery, 2002, s. 102.

⁶⁹ Srov. RICHTER, K.; CÍLEK, R. *Cesty k moci: 1917, 1933, 1948*. Praha: Themis, 2005, s. 216.

Společné německé narativy a identita Němců jim dávaly naděje na vyřešení vztahů s Čechy, odpovědi na problémy spojené s ekonomickou krizí. Právě na to, nacistické Německo nacházelo řešení a z tohoto důvodu Němci žijící v Československu projevovali k Německu náklonost. Všechny české instituce-útvary byly zrušeny, nebo se institucionalizovaly podle německého vlivu.⁷⁰ Odloučení od Československa, respektive Druhé republiky, znamenalo pro Broumovsko odliv obyvatel. Týkalo se to většinou Židů, Čechů, sociálních demokratů nebo i komunistů, kteří odešli před zabráním území německou armádou. To, že bylo Broumovsko součástí Německé říše, bylo uvítáno velkou částí obyvatel ve městech i na vesnicích.

S počátkem 2. světové války 1. září 1939 se identita obyvatel naprosto proměnila a obyvatelé přijali německou identitu, německé občanství. Buď se navrátili ke své původní identitě, v případě potomků německých kolonizátorů, nebo mnohdy pocíťovali strach a to se stalo důvodem přijetí nové identity, ke které neměli takovou vazbu. Postupně se však objevovaly faktory, jež ono nadšení pro vlast původu oslabovaly.⁷¹

4.4 Souhrn

Pro pojetí identity a vnímání sebe samých, je důležité zmínit, že 2. polovina 19. století se stala velkým mezníkem pro společnost. Objevují se nám fenomény, které umožnily kategorizovat společnost na „my“ a „oni“. Těmito fenomény urbanizace a technologický pokrok, jež se staly doprovodným prvkem migrace. Na Broumovsku se v této době vytrácí kulturní aspekt společenského života. Mimoto se dále prohlubuje hranice mezi Čechy a Němci, kterou jsme mohli na základě etnické a jazykové příslušnosti určit. To je způsobeno nejen migrací, ale také tím, že veškeré národnostní menšiny na českém území byly rozmístěny bez možnosti přesně určit hranice. Etnikum a etnická příslušnost tak získaly na významu, obzvlášť jako součást identity. 2. polovina 19. století znamená pro region Broumova velký rozvoj, který je spjat také s výstavbou železnice. Tím oblast přestává být izolovanou správní jednotkou a otevírá se okolí, čímž dochází k dialektickému vztahu. Okolní oblasti na sebe v určitých mezích působí, ovlivňují se navzájem a mění. Zlomem je následně 1. světová válka, která pro společnost znamená stagnaci. Ale dochází taky k posunu, institucionalizují se nové státní útvary a objevují se migrační vlny.

⁷⁰ Srov. MIKŠÍČEK, P. *Zmizelé Sudety: Das verschwundene Sudetenland*. Domažlice: Nakladatelství Českého lesa, 2004, s. 156

⁷¹ Srov. RICHTER, K. *Bez démonů minulosti: česko-německé vztahy v osudových okamžicích společné minulosti*. Praha: Rodiče, 2003, s. 185.

Pro německy mluvící obyvatele znamenaly institucionální změny nový postoj ve společnosti, staly se menšinou. Proto snadno inklinovali k německým narativům, o které se opírala nacistická strana. Mnichovská dohoda, která znamenala odstoupení jedné třetiny území Německu, pro Broumovsko znamenala oddělení od tehdejšího Československa. Broumovsko se stalo součástí Německa, objevily se opět migrační vlny směrem do vnitrozemí. Identita tak byla definována rasovým, etnickým původem, který byl definován a legitimizován pomocí Norimberských rasových zákonů.

5. Broumovsko po 2. světové válce

S koncem 2. světové války dochází v českém pohraničí k velkému zlomu pro německy mluvící obyvatele a ani Broumovsko nebylo výjimkou. Veškeré oblasti pohraničí byly opět připojeny k Československu, což proběhlo v rámci poválečného uspořádání Evropy. Odsun nebo spíše bychom měli říkat vysídlení, sudetoněmeckých obyvatel z českého pohraničí byl součástí velkých migračních změn v poválečné době.⁷² Migrace neprobíhala pouze směrem za hranice českého území, ale objevovaly se i další migrační toky. Docházelo k imigraci obyvatel do nízké obydlených oblastí, docházelo i k reemigraci bývalých českých emigrantů. Migrace stále probíhá, ale pokud se zaměříme na počet migrujících obyvatel, je zřejmé, že největší migrační vlnu uvidíme právě v „odsunu“ Němců.⁷³

Nejen, že se sociální sítě a struktury vlivem odsunu proměnily, ale došlo také k navrácení češtiny jako dominantního jazyka. Právě jazyk se stal prvkem ostrakizace společnosti, kdy byli němečtí obyvatelé vyháněni. Ale nejen to. Mnohem důležitější byl patrně princip kolektivní viny, uměle utvořený konstrukt. Můžeme si nyní klást otázky, zda je princip kolektivní viny relevantním měřítkem, jak rozhodovat o možném vztahu viny a nevin. A také se nám dále nabízí otázka, zda můžeme konstrukt aplikovat na celou národnostní skupinu a podle jakých měřítek. I z tohoto důvodu, je odsun, nebo jak používají Němci pojem vyhnání, velice problematickým jevem naší historie.

⁷² Srov. ARBURG, A.; STANĚK, T. *Vysídlení Němců a proměny českého pohraničí 1945–1951: dokumenty z českých archivů*. II. 3., *Duben-srpen/ září 1945: Divoký odsun a počátky osídlování*. Středokluky: Zdeněk Susa, 2010, s. 468.

⁷³ Srov. ARBURG, A. Tak či onak. Nucené přesídlení v komplexním pojetí poválečné sídelní politiky v českých zemích. In: *Soudobé dějiny*, X/3 (2003), s. 253–256.

Jak můžeme vidět, poválečná situace ovlivňuje vnímání jevu národnostních skupin. Nutno dodat, že odsun byl chápán jako prostředek odplaty za veškeré věci, které nacistický režim v Německu československému obyvatelstvu způsobil. Ani Broumovsko nepředstavuje výjimku.⁷⁴

Musíme si uvědomit, že konstrukt kolektivní viny se po válce aplikoval na celou národnostní skupinu Němců, bez ohledu na sociální sítě nebo vazby. Došlo tak k absolutnímu zpřetrhání vytvořených sociálních vazeb a možnosti vzájemného ovlivňování, ke kterému po celá staletí docházelo. Mimo to je důležité od sebe oddělovat dva procesy, které probíhaly v rámci odsunu. Nejprve probíhal tzv. divoký odsun, který nebyl legitimizován institucemi. Vyznačoval se především násilím na německém obyvatelstvu, pro které máme mnoho případů. Institucionálně legitimizován byl následně v srpnu 1945 tzv. řádný odsun, který schválily i další mocnosti.⁷⁵ Pokud se podíváme na příklady poválečného násilí na Němcích, lze najít i příklady, které se vyskytly i na Broumovsku a v blízkém okolí. Takovéto události se následně podepsaly na vzájemném vnímání i na vztazích mezi nimi. Jedná se především o vraždu dvou kněží v Šonově, nebo v nedalekých Teplicích nad Metují, konkrétně na Bukové hoře.

V nedalekých Teplicích nad Metují, které nespádají do Broumovského výběžku a jsou tedy odlišnou oblastí, se prakticky po konci války, v červenci roku 1945, ihned začalo s odsunem Němců prostřednictvím transportu na hranice, jež jsou od Teplic nad Metují vzdáleny do čtyř kilometrů. Nejprve se odsun týkal těch, co utíkali před frontou, ale následně se utvořil transport obyvatel z domů, které měly být doosídleny později. Na základě určitých problémů však tyto lidé strávili noc ve věznici, druhý den odvedeni do lesa a zde zastřeleni. Tento případ byl zmiňován i v československém tisku z roku 1947. Ani vražda kněží Albana Prauseho a Ansgara Schmidta v Šonově ze srpna 1945 neukazuje na nějakou lichotivou situaci. Kněží měli být původně vyhnáni přes hranice, avšak smrt našli v lese v Šonově. Zajímavé je, že je našli Němci, žijící přímo v Šonově.⁷⁶

Období po válce se vyznačovalo především činy, se kterými se na veřejnosti nesetkáváme, málokdo se o nich dozví nebo jsou součástí kolektivního zapomínání. Že mohou být součástí kolektivního zapomínání, znamená, že jsou součástí paměti a situací, které nejraději z určitých důvodů vytěsníme z naší paměti. Odsun sudetských Němců je kontroverzním tématem, o kterém mluví málokdo.

⁷⁴ Srov. BRÜGEL, J. W. *Češi a Němci*. Praha: Academia, 2008, 2 sv.,s. 300.

⁷⁵ Srov. STANĚK, T. *Odsun Němců z Československa 1945-1947*. Praha: Academia, 1991, s. 373.

⁷⁶ BRANDEJS, J. *Broumovsko po válce*. Dostupné z: <http://www.souvislosti.cz/clanek.php?id=298>. [cit. 18. 4. 2015]

Představuje pro nás tabu, součást kolektivního traumatu, které může být zamlčováno na úrovni jedince, ale také skupiny, nebo řízeno elitami. V případě odsunu se spíše můžeme zaměřit na úroveň jedince, nebo skupiny, což se týká rodin. Důležité je, abychom od sebe striktně oddělovali tzv. divoký a řádný odsun.

Ve vztahu k tomu si musíme uvědomit, že tímto způsobem probíhá narativizace. Nejprve jeden člověk odvypráví svůj příběh v rámci prvotní narativizace a následně při převyprávění proběhne druhotná narativizace. Na nás nyní je, na základě článků nebo dokumentů, které jsme četli, potažmo viděli, abychom si sami utvořili názor a nenechali se ovlivnit skupinou.

Po odsunu se ani Broumovsku nevyhnuly procesy, které se spojovaly s nástupem nového institucionalizovaného politického systému. Sociální sítě a sousedské vztahy, jež byly představovány starými usedlostmi a sítí cest, zanikaly. Současně probíhala obměna obyvatel a doosídlování, čímž se sociální sítě držící strukturu obce narušily nebo dokonce zpřetrhaly. Oblast byla doosídlena obyvateli z českého vnitrozemí, což se týkalo především obyvatel východních Čech, ale i jiné regiony se zapojily do procesu. Mnohdy se jednalo o reemigranty z Ukrajiny nebo Rumunska.⁷⁷ Změna podoby kraje se projevila nejen kvůli doosídlování a tedy narušení sociálních vazeb, ale také změnou institucí- útvarů. Následně se výrazně proměnily i kulturní a společenské složky života. Tyto aspekty ve velké míře ovlivnily život v samotném městě Broumov i v okolí na další léta.

O zlepšení vztahů mezi Čechy a Němci se snažili politické elity jak německé, tak československé od roku 1950. Zprvu se jednalo o řešení otázky odsunu sudetských Němců, následně se přidal i kulturní aspekt. Snaha navrátit soulad mezi Čechy a Němci se odehrávala zprvu na úrovni institucionalizovaných útvarů, především organizací. Jednalo se hlavně o zachování německé identity československých občanů, kteří měli německou národnost.⁷⁸ Realita byla udržována na základě vydávání německého tisku, nebo knih, což můžeme chápat jako pokus o zachování transnacionálních identit. Právě transnacionální identity a možnosti přes- hraničních aktivit se zpřetrhávají nejen s utvořením železné opony, čímž se teritoriálně české území stratifikuje od zbytku Evropy, ale také zde hraje velkou roli geografická poloha regionu. Mimo to si musíme uvědomit, že záleží na tom, o jakém Německu hovoříme. Zda o demokraticky smýšlejícím nebo komunistickém. I tento malý detail posouvá směrem chápání reality.

⁷⁷ Srov. BERGMANN, P.; BURIAN, M. a JEŘÁBKOVÁ, J. *Broumovsko: interpretace kulturního a historického dědictví na Broumovsku*. Martínkovice: Tuž se, Broumovsko!, 2003, s. 75.

⁷⁸ Srov. RICHTER, K. *Češi a Němci v zrcadle dějin*. Třebíč: Akcent, 1999, s. 263.

Až teprve s koncem komunistické vlády v roce 1989 dochází k větším tendencím, jak znovu navázat vztahy s Německem. Některé způsoby zachování společného soužití měly pozitivní ohlas, někde však zlepšení nepřinesly.

Podle mého názoru, důležitým institucionálním dokumentem pro vypořádání se s událostmi, na které nejsme pyšní, je Česko-německá deklarace z roku 1997.⁷⁹ Jak česká, tak i německá strana se v ní vyjadřují k tématům, které bychom nejraději chápali jako součást kolektivního traumatu. Německo se zodpovídá za činy nacistického Německa, jež vedly k Mnichovské dohodě, odstoupení českého pohraničí ve prospěch Německa, rozbití samostatného Československa a vytvoření následného protektorátu Čechy a Morava.

Čeští politici se zmiňují o lítosti směřované k odsunu a vyhnání sudetských Němců, které bylo legitimizováno na principu kolektivní viny. Navíc podle deklarace Češi litují i řady excesů, ke kterým došlo během tzv. „divokého odsunu“.⁸⁰ V posledních letech poté došlo k pádu hranic, které izolovaly Broumovsko od sousedního Polska. Broumovsko se tak otevřelo, čímž se objevila možnost přes-hraničních aktivit.

5.1 Souhrn

S koncem 2. světové války se nám výrazně projevuje rozlišení identit, odlišení na „my“ a „oni“. Základním prvkem pro rozdělení byl etnický původ s návazností na jazykovou příslušnost. Právě tyto dva faktory sehrály během odsunu, respektive vyhnání Němců nejen z českého pohraničí v obou podobách velkou roli. Projevuje se tak naplno ostrakismus, vyloučení ze společnosti na základě určitých znaků, se kterým jsme se během válečného období mohli setkat. Na příkladu odsunu Němců se jako měřítko pro posouzení ukazuje etnický původ, etnická příslušnost, avšak mnohem častěji hýbal společností princip tzv. kolektivní viny, spoluúčast na trestném činu. Musíme dodat, že na rozdíl od etnické příslušnosti nebo jazykové příslušnosti nelze dokázat zodpovědnost všech sudetských Němců na tom, co nacistický institucionální řád konal. Mimo jiné se nám nabízí otázka, zda lze určitý konstrukt aplikovat na celou skupinu bez ohledu na další faktory.

⁷⁹ Srov. RICHTER, K. *Češi a Němci v zrcadle dějin*. Třebíč: Akcent, 1999, s. 295.

⁸⁰ Česko-německá deklarace o vzájemných vztazích a jejich budoucím rozvoji. Dostupné z: http://www.mzv.cz/berlin/cz/vzajemne_vztahy/cesko_nemecka_deklarace_o_vzajemnych.html. [cit. 10. 9. 2015]

S koncem 2. světové války se nám ve společnosti opět ukazují přesuny obyvatel, fenomén migrace. Kromě emigrace, myšleno v kontextu odsunu, ale také reemigrace, která se týkala českých obyvatel z různých oblastí Evropy. Identita se tak znovu soustřeďuje na jazykovou, národní a etnickou příslušnost.

Po odsunu Němců je možnost, aby transnacionální identita fungovala, značně znemožněna. Avšak k průlomům dochází od padesátých let minulého století, kdy se nejprve řeší otázka odsunu a způsob vyrovnání se s ním. Až následně se přidává kulturní aspekt soužití mezi Čechy a Němci. Původně se ale dialog mezi českou a německou stranou odehrával na institucionální úrovni, nebyla to dobrovolná činnost jedinců. Možný důvod neúspěchu můžeme hledat ve vnímání odsunu jako kolektivní trauma. Je totiž událostí, na kterou nejsme pyšní. Navzdory tomu však vznikaly nové instituce, útvary, které se snažily o zlepšení situace a zaměřily se na české Němce. V mnoha ohledech nám Broumovsko představuje odlišný případ českého pohraničí, kde se transnacionální identita spolu s přeshraničními aktivitami Němců moc neprojevuje. Pozapomíná se nejen historická paměť, která může být i vědomě pozměněna nebo opomenuta, ale kulturní, jazykové a architektonické vlivy se ztrácí i z celé krajiny. Právě kvůli vědomému vytěsnění části historické paměti je mnohdy složité navázat spolupráci tam, kde skončila.

6. Současná situace na Broumovsku

Ne ve všech oblastech českého pohraničí, kde došlo k odsunu sudetských Němců, je znát ve velké míře jeho vliv na současnou situaci a možnosti spolupráce. Zatímco oblasti s výhodnou geografickou polohou k Rakousku nebo Německu, s nimi spolupracují a projevuje se zde transnacionální identita spolu s přes-hraničními aktivitami migrantů ve velké míře, Broumovsko je spíše trochu odlišným případem. V historii Broumova představuje právě odsun Němců největší téma, moderní historie. Na Broumovsku je velmi znát, jaký vliv měly události po roce 1945 na strukturu obyvatelstva. Po sedm set let zde žili němečtí obyvatelé, jež se vedle benediktinů, podíleli na současné podobě a zaujímali určitý postoj k okolí- architektuře a přírodě. Samotný odsun tak negativně poznamenal historickou paměť obyvatel a oblasti, představuje pro nás kolektivní trauma, které bylo vědomě vytěsněno z paměti.

Jev spojený s vědomím historické paměti ovlivňuje mimo jiné i emocionální stránku lidského života. Společným prvkem je především odsun, doprovázený dalšími dílčími jevy, jakými jsou například odebrání občanství, nebo majetku. Spolu s odsunem nejen, že dochází ke zpretrhání utvořených sociálních sítí na Broumovsku, potažmo v každém regionu, odkud byli Němci odsunuti, ale problém spočívá také v tom, že odsunutí obyvatelé se ocitli na území státu, kde třeba nikdy nežili. Z tohoto důvodu je pro ně těžké začlenit se do struktury společnosti, a jejích sítí. Chybí zde vztah k domovské zemi, což znamená, že se transnacionální identita a tedy vědomí identity původního i nového domova, neprojevuje. Vědomí transnacionální identity, toho, že jsem občanem dvou států a měl bych se zajímat o dění v obou státech, napomáhá možné spolupráci. A právě to může být důvodem pro to, jestli spolupráce funguje nebo ne. Dalším důvodem, nebo příčinou může být i restrukturalizace společnosti, spojená s výměnou obyvatelstva. I v tomto případě zde chybí vědomí historické paměti regionu a vztah k oblasti.

Na Broumovsku lze najít mnoho stavení po odsunutých etnických Němcích, která jsou i nyní obydlena. Avšak v kontaktu s původními obyvateli je z nich malá část, pokud vůbec o to zájem mají. Problém podle Petra Bergmanna spočívá v již zmíněné vykořeněnosti, která je spjatá s obměnou obyvatel a restrukturalizací společnosti.⁸¹ Nepřispěli k určité kultivaci toho, co zde bylo vybudováno a postaveno dříve. Mnoho kostelů během druhé poloviny 20. století bylo zničeno, nebo chátralo.

⁸¹ Citováno z nepublikovaného rozhovoru s Petrem Bergmannem ze dne 11. 6. 2015. Archiv autorky.

Předmětem této bakalářské práce je poukázání na spolupráci mezi Čechy a Němci na Broumovsku, jestli v určité formě existuje, funguje nebo nefunguje. Na Broumovsku existují některé skupiny, které se snaží o působení na kulturní úrovni, nebo se zabývají historickým aspektem. Z mnoha skupin, působících na Broumovsku se téměř žádná nezabývá historickou pamětí regionu a historií vzájemného působení národnostních skupin. Čistě historickým aspektem se chce zabývat Institut regionální paměti, který se teprve začíná formovat a fungovat pod iniciativou Petra Bergmanna.

Nemůžeme si však myslet, že navázání projektů mezi Čechy a Němci na Broumovsku začalo probíhat ve stejné době, jako v jiných oblastech. Na Broumovsku můžeme o spolupráci hovořit od roku 1989, respektive 1990-91. Spolupráce neprobíhala na občanské úrovni, ale na oficiální skrze institucionalizovaných útvarů- přes vedení města a zástupce organizace sdružující bývalé obyvatele Broumova od 50. minulého století. Zde se odráží důležitost zachování německé identity, jakožto součásti transnacionální identity a vědomí identity umožňuje fungování přes- hraničních aktivit. Na bázi občanských iniciativ dochází k navázání oboustranných aktivit až kolem roku 2000. Důležité je vymezit si chápání slova spolupráce, protože na základě délky trvání se můžeme zabývat stěžejní otázkou, tedy zda spolupráce mezi Čechy a Němci na Broumovsku funguje, nebo ne.

Pokud bychom se chtěli zabývat touto otázkou z hlediska dlouhodobého časového horizontu, museli bychom konstatovat, že spolupráce na této bázi nefunguje. To však neznamená, že by určité projekty snažící se o obnovu historické paměti regionu, kulturních památek spjatých s místem nebo i samotných vztahů a sociálních sítí, neexistovaly. Formou spolupráce byl myšlen dlouhodobý, systematický koncept, na který by navazovaly další projekty. Potíž nastává v tom, že aktivity probíhaly pouze jednorázově, čímž se nenaplnil vytvořený konstrukt, jak by vše mohlo probíhat. Jednotlivé aktivity se konaly pouze během 4-5 let, což se může zdát jako krátký časový úsek, především pokud se jedná o sběr historických materiálů k publikacím.

Další potíž spočívá i v návaznosti jednotlivých aktivit. Pokud chceme, aby se jedinec dostal zpět k transnacionální identitě, nebo si utvořil vazbu k určitému místu, je dobré, když projekty na sebe navazují a tím dochází i k posílení zájmu. Na Broumovsku se však tento aspekt návaznosti ztrácí, po každém náznaku spolupráce přichází totiž fáze útlumu. Podle mého názoru absence návaznosti způsobuje ustrnutí v určitém postoji. Jedinci, který se potažmo účastní aktivit a obnovuje si svou identitu, se složitěji navazuje na předchozí poznatky, zkušenosti, pokud s nimi není v kontaktu.

Podle Petra Bergmanna může být příčinou chybějící dlouhodobější, systematické spolupráce geografická poloha.⁸² Jak už bylo dříve zmíněno,

V tom můžeme vidět důvod, proč lépe funguje spolupráce Němců s regiony, geograficky blízkými. Jako například Karlovarskem, nebo dalšími oblastmi. Odlehlost a velká vzdálenost německých měst od Broumovska poukazuje na absenci propojenosti regionů a transnacionálních sociálních polí. Na základě toho nelze ani hovořit o přes-hraničním životě jedinců. Občas se na Broumovsku objeví výstava z iniciativy broumovských Němců nebo návštěva jedinců, ale nemůžeme hovořit o oficiální akci, která by byla zastřešena institucionálně. Na institucionální, ani na lidské úrovni nějaká spolupráce nefunguje. Vše tak vychází z osobní iniciativy jedince. Zpočátku panoval i zájem ze strany Němců, určitým způsobem na něčem spolupracovat, ale postupem času i tento zájem opadl. V 90. letech 20. století probíhaly na Broumovsku akce ve vzájemné spolupráci Čechů a broumovských Němců. Takovými projekty byly především společné výstavy krojů, nebo pohlednic. I v takovýchto případech se jednalo především o konkrétní, jednorázové akce, které dále nepokračovaly.

Zájem o historii kraje se objevuje u starších lidí, co na Broumovsku prožili své dětství, nebo se zde narodili. U nich se projevuje jak německá identita, tak i ta česká. Zcela odlišný postoj se objevuje u mladších generací, u nichž se výrazným způsobem projevuje německá identita. To je způsobeno i dobou, kdy se nemohlo cestovat a oni tak nebyli v kontaktu s prostředím, kde jejich příbuzní vyrůstali. Během prvotní a druhotné socializace tak nedošlo k předání kulturních vzorců, jazyka spolu s českou identitou a identifikaci s historickou pamětí. Spíše než na kontinuální vývoj soužití Čechů a Němců se spíše klade větší důraz na poválečné události. Dochází tak k udržení konstruktivního principu kolektivní viny, který byl po dlouhou dobu aplikován.

Podle Petra Bergmanna se často stává, že někteří Němci, co na Broumovsko zavítají, přijedou pouze kvůli prarodičům nebo jiným příbuzným. I přesto však máme příklad, kdy Češi vyšli vstříc Němci, který zde bydlel.

V současné době na Broumovsku etničtí Němci nežijí, nebo pouze pár jedinců. Například statistické údaje ze sčítání lidu z roku 2011 uvádějí, že se 86 jedinců na Broumovsku hlásí k německé národnosti.⁸³ Toto číslo představuje obrovský rozdíl oproti statistikám z let 1885-1930, kdy se počet Němců na Broumovsku pohyboval kolem 5-7 tisíc.⁸⁴

⁸² Citováno z nepublikovaného rozhovoru s Petrem Bergmannem ze dne 11. 6. 2015. Archiv autorky.

⁸³ Sčítání lidu 2011. Dostupné z: https://vdb.czso.cz/vdbvo2/faces/cs/index.jsf?page=profil-uzemi&uzemiprofil=31288&u=VUZEMI_65_5201#w. [cit. 20. 9. 2015]

⁸⁴ Bevölkerung. Dostupné z: <http://www.braunau-sudetenland.de/braunau/staedte/braunau1.htm#volk>. [cit. 20. 9. 2015]

Problém v současné době spočívá v tom, že málokdo se k německé identitě hlásí a u míšených obyvatel se spíše než německá identita, projevuje ta česká. Na Broumovsku se tak můžeme setkat s naprosto jinými národnostními menšinami, jakými jsou například Nizozemci, Britové, nebo Poláci, kterých je málo. Potlačení jedné z identit lze vidět i na německé straně, kdy sudetští Němci se cítí být více Němci a na českou identitu, jež získali, pozapomínají nebo se k ní neradi vrací.

Jak můžeme sami vidět, problematika sudetských oblastí je velmi komplikovaná a nelze zaujmout jednotné stanovisko. A právě otázkou Sudet se z mnoha pohledů na české straně nezabývá ani jedna organizace. Možná je to škoda, protože každý z nás navštívil oblasti, které tvořily Sudety a ani si neuvědomí význam této oblasti. Nesmíme však nabýt dojmu, že na Broumovsku nenajdeme organizace zabývající se přiblížením historické paměti, kulturních vlivů nebo spoluprací s německou stranou. Nyní se podíváme na příklady iniciativ, které se snažily nebo snaží o navázání situace tam, kde se zprětrhala a obnovu mnoha věcí. Pole působení jednotlivých iniciativ si pro přehlednost rozdělíme na tři úrovně, kulturní, historickou a ekologickou. Nejprve se podíváme na kulturní úroveň působení, kterou zastupují Collegium pro arte antiqua, Omnium a částečně i Agentura pro rozvoj Broumovska, která kombinuje prvky kulturní a historické sféry. Na kulturní úrovni se jedná povětšinou o obnovu památek, které nejsou v příliš dobrém stavu a ztrácí svou historickou hodnotu.

Na Broumovsku se prvotní náznaky objevují kolem roku 1998, kdy zde začíná působit Společnost pro studium, dokumentaci, ochranu a znovuoživení kulturního dědictví- Collegium pro arte antiqua. Collegium pro arte antiqua má význam na úrovni kulturní a vzdělávací, především s cílem poznání a oživení památek, které jsou pro Broumovsko stěžejní a utváří jeho podobu. Během jednoho z projektů, Zapadlými cestami minulosti, Collegium odkazovalo na historický a kulturní vliv benediktinů. Význam můžeme hledat především ve zdokumentování a zachování drobných staveb, převážně sakrálního rázu. Dokumentace tak přispívá k zachování historické paměti pro další generace. Seznámení s historií regionu proběhlo i na úrovni zapojení jedinců z jiných regionů do aktivit, protože se jich účastnili i dobrovolníci ze sdružení INEX.⁸⁵

⁸⁵ Broumovsko. Dostupné z: <http://www.collegium.cz/index.php?menu=broumovsko&page=obsah>. [cit. 12. 5. 2015]

Dalším příkladem je práce občanského sdružení Omnium, jejímž cílem je architektonická obnova památek. S obnovou památek souvisí i rozvoje kulturní sféry v obcích a navrácení života do kostelů.⁸⁶ Kostely představovaly především centrum obce z mnoha pohledů. Nejen centrum, co se struktury obce týče, ale také centrum kulturního, společenského a duchovního života. Právě to pomáhalo utužovat život v obci a utvořené sociální sítě. V případě Broumovska se můžeme setkat s pojmem „broumovská skupina kostelů“, pod kterým se skrývají především stavby Dientzenhoferů, utvářející typickou podobu regionu.

Omnium, navzdory snaze obnovit památek, se nezabývá dvěma dost zásadními aspekty, skrze které uchopujeme realitu. Jedná se aspekt kulturní a historický. Především díky historické paměti máme k dispozici informace o událostech, které se děly a byly zásadní pro dřívější utváření reality. Pro nás jsou tyto informace pouze nástrojem, jak pochopit tehdejší dobu. Z tohoto důvodu je pro nás důležité zachovat si povědomí o historických událostech, abychom pochopili i následné dopady na současnou dobu. To, co bylo důležité dříve, se nám může jevit jako zbytečné, nebo na to neklademe velký důraz.

Jak kulturní, tak i historickou sférou života propojuje Agentura pro rozvoj Broumovska. Mezi projekty, jak skloubit obě sféry, patří festival Za poklady Broumovska. Broumovsko má specifický genius loci, který se daří udržet i díky tomu, že kulturní akce se konají v kostelech a duchovní odkaz regionu se zachovává. Pro ponechání historické paměti je důležité být v kontaktu s okolními regiony, s nimiž existuje společná vazba, protože jedině tak se dá navázat funkční spolupráce skrze přes-hraniční aktivity. V případě Broumovska se jedná například o regiony Policka, Náchodska nebo dokonce Kladska.⁸⁷

Na historii regionu a zachování historické paměti se zaměřuje především sdružení Antikomplex. V bibliografiích se snaží čtenářům přiblížit nejen proměnu Sudet během let, ale také životní osudy lidí z oblasti Sudet. V publikacích je kladen důraz i na německý vliv, který byl znát v oblasti. Proto většinou vycházejí dvojjazyčně, i v německé verzi, což ukazuje na potřebu přiblížit události i Němcům, pro které to znamená součást jejich historické a tedy i kolektivní paměti.⁸⁸ Dvojjazyčnost nám navíc ukazuje návaznost na transnacionální identitu, která by mohla hrát velkou roli ve vzájemné spolupráci. Otázkou však je, zda v některých konkrétních případech se projevuje transnacionální identita, nebo spíše pouze jedna ze složek identity.

⁸⁶ Pro život kostelů Broumovska. Dostupné z: <http://omniumos.cz/zivot-kostelu.html>. [cit. 20. 4. 2015]

⁸⁷ Za poklady Broumovska. Dostupné z: <http://www.zapoklady.cz/cs/historie-festivalu>. [cit. 9. 11. 2015]

⁸⁸ Antikomplex. Dostupné z: <http://www.antikomplex.cz/o-nas.html>. [cit. 20. 4. 2015]

Je tedy možné, že většina odsunutých Němců z regionu potlačila českou složku identity a tedy i vazbu na české území. I to může být důvodem, proč existuje spolupráce pouze v krátkodobém časovém horizontu, potažmo proč nefunguje. Některé iniciativy se zaměřují na pohraničí jako na celek, nikoliv však na dílčí oblasti. Z tohoto důvodu se nám může zdát, že chybí konkrétní informace k jednotlivým lokalitám. Pravdou však je, že si musíme vytřídit informace, které získáme, podle důležitosti a nesmíme je aplikovat jako všeobecně platnou zákonitost pro všechny oblasti. Problematika česko- německých vztahů je velmi komplikovaná i kvůli pohledu, jakým se na něm díváme. Můžeme se na ně dívat historicky, sociologicky nebo politologicky. Záleží pouze na kritériu zkoumání, které si vymezíme. K těmto měřítkům nesmíme opomenout přidat jeden faktor, který je neméně důležitý. Pokud zkoumáme vzájemné vztahy dvou či více národnostních skupin, nebo odlišných kulturních kruhů, zajímají nás i interkulturní prvky. Jak se od sebe odlišují, co je spojuje, nebo jak se ovlivňují. O některé prvky se zajímáme i v případě Čechů a Němců. Důležité je podívat se i na odlišné vnímání reality protistrany. Tento aspekt je například použit v knize Paměť Broumovska, popisující osudy nedobrovolně odsunutých Němců a jejich začátky života v Německu.⁸⁹

Ne méně důležitou sférou, jak obnovit krajinnou tvář Broumovska, je ekologická sféra. Na této úrovni probíhá v rámci jedné akce i mezinárodní, transkulturní dialog, vzhledem k účastnickým státům. Jak můžeme vidět, i taková témata spojují jednotlivé aktéry bez ohledu na vzájemné vazby, nebo společnou historii. Takovým příkladem je projekt Stromodění, který se snaží zachovat přírodní tvář krajiny.⁹⁰

Snahy, jak udržet transnacionální identitu broumovských Němců, nebo jak udržet české kořeny, se objevují i na německé straně. Jako příklad si uvedeme paní Helgu Bruhl, která působí v partnerském městě. Paní Helga Bruhl překládá broumovský tisk pro Braunauer Rundbrief a mimo to také pořádá kurzy češtiny.⁹¹

Jak můžeme vidět, způsobů, jak si udržet kontakt s domovským státem, jeho jazykem a kulturou je mnoho. Záleží pouze na jedincích, zda mají o to zájem. Někteří například zájem o udržení kontaktu nemají a tak, když se jedou podívat na Broumovsko, důvodem jsou žijící předci, kvůli kterým se sem jedou podívat.

⁸⁹ Paměť Broumovska. Dostupné z: http://www.broumov.net/VismoOnline_ActionScripts/File.ashx?id_org=1276&id_dokumenty=4526. [cit. 11. 2015]

⁹⁰ Stromodění. Dostupné z: <http://www.stromodeni.cz/informace/o-stromech/>. [cit. 12.11.2015]

⁹¹ Citováno z nepublikovaného rozhovoru s Antoni Matuszkiewiczem ze dne 10. 2. 2015. Archiv autorky. Rozhovor s paní Helgou Buhl z partnerského města Forchheimu. In *Broumovské noviny*. 9/2013, s. 13. Dostupné z: http://www.broumov.net/VismoOnline_ActionScripts/File.ashx?id_org=1276&id_dokumenty=5917 [cit. 20.4.2015]

Snahy o zlepšení vztahů mezi Čechy a Němci přispěly k rozvoji regionu v mnoha sférách. Broumovsko představovalo spíše okrajový region, ale na základě industrializace se rozvíjelo. V současné době navíc bariéra obklopující region padla, díky čemuž se Broumovsko ještě více otevřelo dalším vlivům a aktivitám. O důležitosti vztahů s Němci hovořil už v roce 2001 tehdejší prezident Václav Havel při návštěvě Broumova. Václav Havel pronesl následující: "Já se domnívám, že to je velice dobrá a správná cesta, ta občanská kooperace s takzvanými sudetskými Němci, a že oni skutečně mají co říct, mají čím přispět k reflexi společných kořenů historie. Tam, kde není povědomí o kontinuitě, o minulosti, tam není ani pořádné reflexe vlastní identity."⁹²

Jak můžeme vidět, i institucionalizované útvary si uvědomují důvody, proč je nezbytné znát svou historii, abychom mohli reflektovat vlastní identitu a uchopit ji právě skrze historii. Vědomí historické sounáležitosti je prvkem identity, kterou získáváme během socializace. Bez historické paměti bychom stěží pochopili to, co mechanismy, nás a naše vnímání reality utváří.

⁹² Václav Havel navštívil Broumovsko. Dostupné z: <http://www.radio.cz/cz/rubrika/udalosti/vaclav-havel-navstivil-broumovsko>. [cit. 20. 4. 2015]

7. Závěr

Nyní nastává prostor pro to, abychom získané poznatky a celou bakalářskou práci shrnuli. Nejprve jsme si na začátku vymezili metodologické východisko, vodítko, podle kterého se orientujeme. Kulturní teorií, ze které jsme čerpali, je sociální konstrukce reality.

Princip sociální konstrukce reality spočívá v tom, že jedinec žije ve světě, jenž se vytváří skrze interakci s ostatními jedince. Svět si utváříme za pomoci dialektických vztahů, jejichž nezbytným prvkem je jazyk. Jazyk nám napomáhá kategorizovat dění kolem nás, události i osoby. Zároveň si pomocí jazyka utváříme a udržujeme onu realitu každodenního života, ale i reality další. Utvořená realita je definována na základě času a prostoru, což jí dělá proměnlivou. Je nutno dodat, že konstruovanou realitu mohou lidé částečně, nebo úplně měnit. Z tohoto důvodu nemůžeme říci, že to co vnímáme jako společenskou normu, je přijatelné i pro ostatní, pro druhé. Autoři sociální konstrukce reality upozorňují i jeden fakt, na to, že ačkoli je jedinec předurčen k určité identitě od narození, to, jak a zda jí bude využívat, je dáno i kulturním aspektem. Zde můžeme vidět návaznost na dialog mezi kategoriemi „my“ a „oni“.

Hlavním cílem bakalářské práce bylo zjistit, zda na regionu Broumova, existuje nějaká spolupráce mezi historickými menšinami, tedy Čechy a Němci. Mimoto jsme se zabývali i aspekty, proč popřípadě nefunguje a čím je to definováno. Výzkumnými otázkami, jež jsme si na začátku stanovili, byly:

1. *Jak ovlivnily události nedávné historie vztahy mezi Čechy a Němci?*

Ačkoliv situace po odsunu Němců spíše vzájemným vztahům uškodila, dalo by říct, že nyní se spíše lepší. Dochází k náznakům, jak obohatit historicky a kulturně obě strany. Můžeme si povšimnout, že i německá strana se snaží broumovským Němcům žijícím v Německu oživit český vliv. Důležité je například pro udržení kontaktu s českou identitou jazyk, ať už v mluvené nebo psané podobě. Tomu napomohla na německé straně paní Helga Bruhl, se kterou vyšel rozhovor v Broumovských listech právě o tématice oživení češtiny. Zároveň má paní Bruhl podíl na oživení jazyka prostřednictvím překladů Broumovských listů a jazykových kurzů.

2. *Jaké jsou vztahy mezi Čechy a Němci v současné době v regionu?*

V současné době na Broumovsku etničtí Němci nežijí, ale někteří se sem vrací. Ne všichni Němci se sem vrací kvůli vazbám na region, ale například kvůli žijícím předkům. Pokud by nás zajímal interkulturní aspekt, museli bychom se zaměřit spíše na vztah k jiným národnostem, se kterými se můžeme na Broumovsku setkat. V případě Broumova se toto týká především polských a nizozemských obyvatel.

3. *Napomohly některé věci k rozvoji spolupráce, nebo došlo k negativním postojům jedněch k druhým?*

K rozvoji spolupráce došlo jak na lidské stránce od aktivních jedinců, tak i na institucionální rovině, tedy ze strany zástupců měst. Negativní tendence způsobené odsunem Němců a především nezájem o historii však přetrvávají i dodnes. Příkladem může být spor v nedalekých Teplicích nad Metují ohledně kříže na Bukové hoře věnovaným zastřeleným Němcům během divokého odsunu. Zatímco jedna strana se ohrazovala, druhá strana chápala pomník jako způsob vyjádření lítosti. I z tohoto důvodu není jednoduché na tuto otázku odpovědět.

4. *Je otázka spolupráce dlouhodobějším konceptem, nebo je to záležitost jedné generace?* Spolupráce mezi Čechy a Němci je spíše krátkodobějším konceptem, ale určitým způsobem funguje navzdory všemu, co se mezi nimi během staletí stalo. Snahy o navázání kontaktu existují, jak na české, tak i na německé straně.

5. *Lze najít navzdory historii reálné příklady spolupráce?* Můžeme zmínit, že existují příklady spolupráce a tyto příklady jsme si zmínili v předchozí kapitole. Můžeme se setkat s projekty, které jsou zaměřeny kulturně, historicky nebo na obnovu okolí. V podobě oprav kostelů, kterých je v regionu mnoho nebo v podobě obnovy lesů. Jedná se především o zachování původní tváře, kterou Broumovsko má.

K těmto výzkumným otázkám, jež byly stěžejní pro práci a tvořily jakousi osnovu, jsme si zvolily hypotézy:

1. Odsun německé menšiny po 2. světové válce poznamenal zásadním způsobem vzájemné vnímání Čechů a Němců.
2. V některých případech je otázka spolupráce úspěšná a funkční.
3. Ačkoliv události 20. století ovlivnily současnou situaci v regionu, můžeme zde najít pokusy o interkulturní komunikaci.

Ted' se podívejme, k čemu jsme v textu došli.

Nejprve otázka *vzájemného vnímání historických menšin*, tedy Čechů a Němců. Pro broumovskou oblast znamenaly vývoj v sousedním Německu a odloučení oblasti od Československa hodně. Avšak následný odsun německých obyvatel zanechal na celé oblasti svůj stín. Pro Broumovsko znamenal odsun změny ve struktuře obyvatelstva, ztrátu kulturních vlivů, ale zanechal i emocionální jizvy. Vše můžeme spojit s principem kolektivní viny, konstruktem, který se aplikoval na celou národnostní skupinu bez ohledu na kontext a lidskou stránku. Mimo to, Broumovsko ztrácelo po duchovní nebo dokonce po ekonomické stránce. Region dále ztrácel kulturně, duchovně, sociálně i ekonomicky. Některé aspekty se snaží iniciativy působící na Broumovsku naplnit, nebo alespoň na ně navázat.

Jak bylo nastíněno, *otázka spolupráce* mezi Čechy a Němci v regionu je většinou krátkodobým konceptem, kterému chybí další návaznost. Způsobeno to může být jak nezájmem ze strany občanů, ale také i geografickou vzdáleností. V tomto případě hypotéza platná není. Navzdory tomu musíme uznat, že snahy o transkulturní dialog mezi Čechy a broumovskými Němci jsou.

Poslední hypotézou, které jsme si stanovili, bylo, že *navzdory událostem po roce 1945 můžeme zde najít pokusy o interkulturní komunikaci*. Tato hypotéza je platná. Na Broumovsku existuje několik projektů, které zapojují nejen Čechy a Němce, ale také například Poláky. Jako příklad si můžeme uvést propojení české autorky a polských básníků. Jedná se o postavu Věry Kopecké, která přispívá interkulturnímu dialogu překládáním textů polských autorů. Dialog probíhá nejen s polsky mluvícími obyvateli Broumova, ale také s broumovskými Němci, i když převážně na institucionální rovině. I skrze bibliografii si jedinci zachovávají kontakt s českým prostředím a českou identitou, kterou získali.

7.1 Transkulturní reflexe

Vzhledem k tomu, že je tato bakalářská práce psána na oboru Transkulturní komunikace, nabízí se nám možnost reflektovat transkulturně samotné téma. 21. století nám přineslo mnoho projevů rasových, etnických nebo náboženských střetů, jež se staly součástí naší historie. Ve velké míře nás v současné době, ať chceme nebo nechceme, ovlivňují události, které s sebou nesou komplikované etické otázky a problémy. I z těchto důvodů se ukazuje potřeba nenásilného kompromisu, dialogu. Obzvláště události poslední doby nám ukazují nutnost transkulturního dialogu. Důležitou otázkou, kterou si musíme položit, je co vlastně znamená transkulturní dialog a v jakém případě je fungující.

Mezi zásadní body pro fungující a efektivní nekonfliktní dialog můžeme zařadit povinnost nemlčet, pozdrzení soudu o pravdě, interpretace historie z pohledu oběti nebo velmi důležité odmítání principu kolektivní viny. Dialog je mimo jiné velmi napjatým vztahem mezi zúčastněnými stranami. A pokud možnost nekonfliktního řešení problému selhává, uvolňuje se napětí, které může nabírat i podobu fyzického násilí.⁹³ Toto můžeme vidět na příkladu divokého odsunu, který se, jak víme, nesl v duchu násilí a často i neprávem. Ani na Broumovsku tomu není jinak. Někteří totiž odsuzují toto násilí a někteří argumentují právě kolektivní vinou. Je důležité se nad tím pozastavit, zaujmout stanovisko každý sám a nenechat se ovlivnit skupinou. V tom může být i příčina potenciální nefunkčnosti transkulturního dialogu a spolupráce s Němci. Pokud se o něco snažíme a ostatní o to nemají zájem, jsme si naprosto jisti, že to nemá smysl. Ale v případě Broumovska se nám spíše může zdát, že navzdory tomu působení mnoha organizací a jejich projektů se vyplácí. Máme na mysli především navázání na historii, její přiblížení občanům Broumovska a dalším, ponechání odkazu, který zde je.

V současné době se čím dál více dostáváme do kontaktu s různorodými kulturními okruhy, kterých je mnoho a které nám jsou blízké nebo i vzdálené. Kromě toho dochází i ke stírání rozdílů mezi nimi, i kvůli globalizaci. Důležité je však pokusit se dané poznatky aplikovat na téma, kterému jsme se věnovali. Tedy *Možnosti a limity spolupráce mezi Čechy a Němci na Broumovsku*. A první pohled se nám může zdát, že tyto národnostní skupiny moc společných prvků nemají, ale tím důležitým společným znakem je historie. Navzdory některým situacím se však vzájemně obohacovali a ovlivňovali.

Transkulturní přístup lze realizovat na úrovni, kdy se setkáme s konkrétními lidmi a jejich příběhy a zkušenostmi. Tímto přístupem se snažíme předejít kategorizování a stereotypům, vzniku konfliktů, diskriminaci a dalším jevům, se kterými se často stýkáme v určitých situacích.⁹⁴ V případě Broumovska můžeme transkulturní přístup aplikovat na setkávání s historií, osudy lidí a dalšími národnostmi, které zde žijí. Bez sebemenších problémů se můžeme setkat s polskými nebo nizozemskými občany, kteří se navzájem ovlivňují, utvořili nové sociální sítě a pomohli obnově regionu, i když jiným způsobem. Mimo jiné se setkáváme se zajímavými příběhy lidí Broumovska v mnoha publikacích. I z tohoto důvodu je pro nás přínosem se zabývat historií, bez ohledu na oblast, odkud jsme.

⁹³ Srov. SOKOLÍČKOVÁ, Z. *Výzvy pro transkulturní komunikaci*. Ostrava: Moravapress, 2014, s. 11.

⁹⁴ Srov. BURDA, F. *Hledání transkulturality, nebo hledání člověka?*. In *Člověk jako východisko dialogu kultur: konceptuální předpoklady transkulturní komunikace*. Ústí nad Orlicí: Oftis, 2013, s. 12.

V poslední době se do popředí při styku s odlišnými dostává kulturní relativismus. Podle kulturního relativismu jsou hodnoty a kritéria ostatních pochopitelná, pokud na ně nahlížíme v původním kontextu a pokud jsou použita i pro posouzení naší vlastní kultury.⁹⁵

Proto je důležité pozorovat kulturu zevnitř. Kulturní relativismus je protikladem etnocentrismu a zároveň universalismu, tedy předpokladu existence tzv. lidských univerzálií, které jsou přítomné napříč všemi kulturami. Současně je důležité uvědomit si, že univerzální kritéria respektive jevy mají v různých kulturních okruzích odlišný význam.⁹⁶ Na základě toho dojdeme k tomu, že kultury nejsou uzavřeným kulturním systémem, ale entita, jež je utvořena člověkem. Proto transkulturní přístup dává všem kulturám stejnou platnost, i jejím nositelům. Díky tomu je tak umožněno rovnocenné postavení všech kultur, čímž jim dáváme možnost vzájemného dialogu mezi nimi. V případě broumovských Němců je pro nás otázka kulturního relativismu irelevantní. To je způsobeno tím, že s Němci pocházíme ze stejného kulturního okruhu, ačkoliv jsme jazykově diferencováni. V tomto případě se nám projevuje i další část naší identity, středoevropská. Pokud se podíváme blíže na dialog mezi Čechy a Němci, ukazuje se nám jako nefunkční jedna z podmínek. Překážkou ve funkčnosti je především princip kolektivní viny, konstrukt, který bychom měli odmítnout. Ale dlouhou dobu hrál hlavní roli.

Bylo by proto dobré klást si otázku, zda opravdu bylo možné aplikovat princip kolektivní viny, nebo zda šlo pouze o měřítko, jak vyčlenit jednu skupinu od druhé. Ačkoliv byl dialog znemožněn po nějakou dobu, vidíme v současné době, že i přes všechny problémy k úspěšnému dialogu s Němci došlo a funguje. Příklad Broumova nám ukazuje, že ne ve všech oblastech je transkulturní dialog umožněn. Dialog by měl vyplynout ze zájmu obou stran se situací něco udělat, nějak ji zlepšit. Takže pokud je zainteresovaná pouze jedna strana, můžeme debatovat o tom, zda má smysl vést dialog i nadále. Nesmíme však končit vše negativně s dojmem, že transkulturní dialog není možný. Může být rádi za jakékoliv náznaky posunu ve zlepšení vzájemného vnímání Čechů a Němců na Broumovsku, protože i tyto drobné příklady mohou přispět k dalšímu rozvíjení nejen broumovské krajiny nebo památek, ale také v interkulturních vztazích mezi nimi. V tomto bychom měli vidět význam a přínos celého transkulturního dialogu.

⁹⁵ Srov. MURPHY, R. F. *Úvod do kulturní a sociální antropologie*. Praha: SLON, 2006, s. 37.

⁹⁶ Srov. BURDA, F. *Hledání transkulturality, nebo hledání člověka?*. In *Člověk jako východisko dialogu kultur: konceptuální předpoklady transkulturní komunikace*. Ústí nad Orlicí: Oftis, 2013, s. 41.

Použitá literatura

1) Bibliografie

- ANTIKOMPLEX a kolektiv autorů. *Zmizelé Sudety*. Domažlice: Český les, 2006.
- ARBURG, A. Tak či onak. Nucené přesídlení v komplexním pojetí poválečné sídelní politiky v českých zemích. In: *Soudobé dějiny*, X/3, 2003.
- ARBURG, A.; STANĚK, T. *Vysídlení Němců a proměny českého pohraničí 1945–1951: dokumenty z českých archivů*. I., *Češi a Němci do roku 1945: úvod k edici*. Středokluky: Zdeněk Susa, 2010.
- ARBURG, A.; STANĚK, T. *Vysídlení Němců a proměny českého pohraničí 1945–1951: dokumenty z českých archivů*. II.3., *Duben-srpen/září 1945: Divoký odsun a počátky osidlování*. Středokluky: Zdeněk Susa, 2010
- BAŠTECKÁ, L.; TRENČANSKÁ, B. *Broumov*. Praha: Paseka, 2013.
- BENEŠ, Z. *Rozumět dějinám: vývoj česko-německých vztahů na našem území v letech 1848-1948*. Praha: Gallery, 2002.
- BERGER, P.; LUCKMANN, T. *Sociální konstrukce reality: Pojednání o sociologii vědění*. Praha: Centrum pro studium demokracie a kultury, 1999.
- BERGMANN, P.; BURIAN, M. a JEŘÁBKOVÁ, J. *Broumovsko: interpretace kulturního a historického dědictví na Broumovsku*. Martínkovice: Tuž se, Broumovsko!, 2003.
- BRANDEJS, Josef. Broumovsko po válce. *Souvislosti*. 2005, roč. 16, č. 2.
- BRANDES, Detlef. *Cesta k vyhnání: 1938-1945 : plány a rozhodnutí o "transferu" Němců z Československa a z Polska*.
- BRÜGEL, J. W. *Češi a Němci*. Praha: Academia, 2008.
- BURDA, F. *Hledání transkulturality, nebo hledání člověka?*. In *Člověk jako východisko dialogu kultur: konceptuální předpoklady transkulturní komunikace*. Ústí nad Orlicí: Oftis, 2013.
- BURKE, P. *Historie jako sociální paměť*. In *Variety kulturních dějin*. Brno: centrum pro studium demokracie a kultury, 2006.
- ČÁP, J. *Broumovský výběžek v letech 1918 až 1948: (přehled politického, správního a hospodářského vývoje)*. Broumovsko: Broumov, 2003, roč. 17.
- GLOTZ, P. *Vyhnání: České země jako poučný případ*. Litomyšl: Paseka, 2006.
- HALBWACHS, M. *Kolektivní paměť*. Praha: Sociologické nakladatelství, 2009.
- KABELE, J. *Přerody: principy sociálního konstruování*. Praha: Karolinum, 1998.
- KOSCHMAL, W. *Češi a Němci: dějiny - kultura - politika*. Praha: Paseka, 2001.

- MIKŠÍČEK, P. *Zmizelé Sudety: Das verschwundene Sudetenland*. Domažlice: Nakladatelství Českého lesa, 2004.
- MURPHY, R. F. *Úvod do kulturní a sociální antropologie*. Praha: SLON, 2006.
- RICHTER, K. *Bez démonů minulosti: česko-německé vztahy v osudových okamžicích společné minulosti*.
- RICHTER, K. *Češi a Němci v zrcadle dějin: vývoj česko-německých vztahů na našem území v letech 1848-1948*. Třebíč: Akcent, 1999.
- RICHTER, K.; CÍLEK, R. *Cesty k moci: 1917, 1933, 1948*. Praha: Themis, 2005
- ŘÍHA, M. *Proměny sudetské krajiny jako poselství dalším generacím*. Praha: Společnost pro trvale udržitelný život, 2008.
- SEIBT F. *Deutschland und die Tschechen: Geschichte einer Nachbarschaft in der Mitte Europas*. München: R. Piper, 1993.
- SLÁDEK, M. *Němci v Čechách: německá menšina v českých zemích a Československu 1848-1946*. Hodkovičky: Pragma, 2002.
- SOKOLÍČKOVÁ, Z. *Výzvy pro transkulturní komunikaci*. Ostrava: Moravapress, 2014.
- SPURNÝ, M. *Proměny sudetské krajiny*. Praha: Antikomplex, 2006.
- STANĚK, T. *Odsun Němců z Československa 1945-1947*. Praha: Academia, 1991.
- SZALÓ, C. *Transnacionální migrace: Proměny identit, hranic a vědění o nich*, Brno: CDK, 2007.

2) Online zdroje

- Antikomplex. Dostupné z: <http://www.antikomplex.cz/o-nas.html>. [cit. 20. 4. 2015]
- Bevölkerung. Dostupné z: <http://www.braunau-sudetenland.de/braunau/staedte/braunau1.htm#volk>. [cit. 20. 9. 2015]
- Broumov a okolí. Dostupné z: http://arch.broumov-mesto.cz/mesto/mesto_publik.html#c1100. [cit. 10. 11. 2015]
- Broumovsko. Dostupné z: <http://www.collegium.cz/index.php?menu=broumovsko&page=obsah>. [cit. 12. 5. 2015]
- Česko-německá deklarace o vzájemných vztazích a jejich budoucím rozvoji. Dostupné z: http://www.mzv.cz/berlin/cz/vzajemne_vztahy/cesko_nemecka_deklarace_o_vzajemnych.htm l. [cit. 10. 9. 2015]
- Geschichte. Dostupné z: <http://www.heimatkreis-braunau.de/braunau/gesch.htm#braunau> [cit. 10. 9. 2015]
- Historie města. Dostupné z: http://arch.broumov-mesto.cz/mesto/mesto_historie.html. [cit. 9. 11. 2015].
- Paměť Broumovska. Dostupné z: http://www.broumov.net/VismoOnline_ActionScripts/File.ashx?id_org=1276&id_dokumenty=4526.cit. [12. 11. 2015]
- Pro život kostelů Broumovska. Dostupné z: <http://omniumos.cz/zivot-kostelu.html>. [cit. 20. 4. 2015]
- Rozhovor s paní Helgou Buhl z partnerského města Forchheimu. In Broumovské noviny. 9/2013,s. 13. Dostupné z: http://www.broumov.net/VismoOnline_ActionScripts/File.ashx?id_org=1276&id_dokumenty=5917 [cit. 20. 4. 2015]
- Sčítání lidu 2011. Dostupné z: https://vdb.czso.cz/vdbvo2/faces/cs/index.jsf?page=profil-uzemi&uzemiprofil=31288&u=VUZEMI_65_5201#w. [cit. 20. 9. 2015]
- Stromodění. Dostupné z: <http://www.stromodeni.cz/informace/o-stromech/>. [cit. 12. 11. 2015]
- Václav Havel navštívil Broumovsko. Dostupné z: <http://www.radio.cz/cz/rubrika/udalosti/vaclav-havel-navstivil-broumovsko>. [cit. 20. 4. 2015]
- Za poklady Broumovska. Dostupné z: <http://www.zapoklady.cz/cs/historie-festivalu>. [cit. 9. 11. 2015]